Kızlarağasının Piçi

Reşad Ekrem Koçu

DK DOĞAN KİTAP

Tarihten Hikâyeler

KIZLARAĞASININ PİÇİ

Reşad Ekrem Koçu

1. Baskı / Türkiye Matbaası, 1933

Tarihten Hikâyeler

Bu yazıları, tarihi istismar niyetiyle yazmadım. Bunlar, tarihten çıkarılmış küçük küçük sahneler, portrelerdir. Modeller hakikidir, şahıslar uydurma değildir. Hadiseler, yazdığım gibi cereyan etmiştir. Fakat bunlar, bir fotoğrafla çekilmiş değil, fırça ve boya veyahut kalemle yapılmış resimlerdir.

Öyle zannediyorum ki, bu resimler, gençler ve halk için faydalı olabileceği gibi “cemiyet ilmi”nin de işine yarayabilecektir.

Reşad Ekrem Koçu

Kızlarağasının Piçi

Soğuk, rüzgârlı bir şubat gecesiydi. İstanbul korku ve dehşet içinde uyuyordu.

On iki yaşında bir çocuk iken tahta geçmiş olan IV. Murad, saltanatının ilk zamanlarında kanlı ihtilallere şahit olmuştu. Çocukluğunun ilk zamanlarını ve üvey ağabeyi Genç Osman'ın feci akıbetini göz önüne getiren IV. Murad, on sekiz-on dokuz yaşlarına basıp da devletin idaresini bizzat kendi eline alınca, saltanatı uğruna her şeyi feda eden zalim ve kanlı bir hükümdar olmuştu. Dört kardeşinden üçünü idam ettirerek, içlerinden yalnız aklı biraz zayıf bulunan İbrahim'in hayatını anası Kösem Mahpeyker Sultan'ın himayesiyle lütfen bağışlamıştı. Fesat kaynağı olan yeniçeri ağasıyla ileri gelen zorbaları idam ve kul taifesinin fesadına sebep olan eşkıyanın her birerlerinin vücudunu "sahifei ruzigârdan nabud u napeyda" ederek "şol mertebe eşkıya kırmıştı ki bir kimsenin bir yerden baş göstermeye iktidarı kalmamış"tı. Yatsı namazına fenersiz gidilemez ve yatsıdan sonra evlerde mum ve ateş yakılamazdı. Ne kadar kahvehane varsa hepsi yıktırılmış, yerlerine bekâr odaları yapılmıştı. Tütün içmek ve işret etmek, cezası idam olan en büyük cürümlerdendi. Geceleri damlara tırmanan casuslar, bacaları koklayarak tütün kokusu ararlardı.

Bir gece, Hocapaşa Mahallesi imamının genç ve güzel oğlu, camiden kapı karşı olan evine fenersiz gelirken tebdili kıyafetle gezmekte olan Sultan Murad'a rastlamıştı. Çocuğun fenersiz olduğunu gören Murad derhal gazaba gelerek zavallıyı hemen oracıkta bir hançer darbesiyle yere yuvarlamıştı.

Ertesi sabah aynı mahallede oturan müverrih Mehmed Halife gidip bu feci sahneyi görmüştü. Kaldırımlar üstünde "yeşil kaftanlı bir taze yiğit

yatur” idi. [1]

IV. Murad iriyarı ve yakışıklı bir adamdı. Ok ve cirit atmakta üstüne kimse çıkamazdı. Sekiz Arnavut kalkanını ciritle delerek Budin’e, on iki cebeyi okla delerek Mısır’a göndermişti. Cülusundan beri sarayda kadın hüküm ve nüfuzuna, kadın entrikalarına hatime çekmişti. IV. Murad kadından nefret ediyordu. Onun sevdiği iki şey vardı: mey ve mahbub. “Mey ve mahbub" âlemlerinde de en samimi, candan arkadaşı, Revan Seferi’nden dönerken beraber getirmiş olduğu “Emirgûne Han” idi. Emirgûne Han’ın, Boğaz'ın Rumeli sahilinde, latif bir sahilsarayı vardı.[2] İşte bu sahilsaraydadır ki “Revan fatihi"nin mahrem meclisleri kurulurdu:

“Nizar olmuş tenin görmekle Leyla sana ram olmaz
Hüma saydine târi ankebut ey Kays dâm olmaz

Zamanı işreti fevt itmek olmaz fırsat eldeyken
Hemişe meclis amade, hemişe elde cam olmaz

Kemîne benden olmak âşıka baht ü saadettir
Sana ey padişahı hüsn kim kemter gulam olmaz

Nihayet bulmaz ol yâri güzinin hüsn ü *evsafı*
Hâdisi hattı yetse kıssai zülfü tamam olmaz

Zebanı sükkerininden o şuhun va dei vaslın
İşidüp didi Yahya, böyle bir şirin kelam olmaz.”

“Su testisi su yolunda kırılır” derler. Herkes onun işretle öleceğine kanaat getirmişti. Ve işte, Hicrî 1049 şubatının bu soğuk gecesinde, bütün İstanbul karanlıklara bürünmüş ve dehşet içinde uyurken, Sarayı Hümayun’un balmumlarıyla aydınlanmış ve bukalemun çinilerle müzeyyen bir odasında, IV. Murad'ın ölüsü bir lahur şalının altında bütün haşmet ve heybetiyle serilmiş yatıyordu. Yedişer kollu gümüş ve altın şamdanlarda yanan

balmumlarının titrek ve donuk ışıkları, odanın esrarengiz bir içkiyi andıran mor ve yeşil renkli çinileri üstüne bir mersiye gibi dökülüyordu.

- Devlet ve memleket Sultan İbrahim'indir!

" Ölüsü şallar altında yatan zalim ve kahhar naaşın yerine şimdi, mecnun ve gaddar, canlı bi naaş halef olmuştu." [3]

Şehzade İbrahim Haremi Hümayun'un bir odasında kapalıydı. Zaten hafif olan aklı üç kardeşinin feci ölümlerinden sonra büsbütün bozulmuş, çileden çıkmıştı. Keskin bir şubat rüzgârıyla kımıldayan yapraksız bir çınar dalı, mezarlardan uzanmış bir iskelet eli gibi, Şehzade İbrahim'in bulunduğu odanın camına ahenksiz ve korkunç darbelerle vuruyordu. İbrahim yatağının içinde büzülmüş, fırlamış ve dalgın gözlerini odanın loş ışıklı duvarlarına dikmişti. Titrek bir mum ışığı duvarlara kanlı gölgeler çiziyordu. İbrahim, iriyarı, vahşi bir bostancının elinde kementle kendine doğru yaklaştığını görür gibi oluyordu.

Bir aralık kapıda bir kilidin döndüğünü işitti. Saçları diken diken, yerinden fırladı. İşte biraz sonra, kardeşleri gibi kendisi de boğazlanacaktı. Bağırmak istedi, boğazı tıkanmıştı. Ağlamak istedi, deli bir parıltıyla yanan gözleri kupkuruydu. Kapı açıldı.

İçeriye kapıağası girmişti. İki büklüm hürmetkârane eğilerek:

- Şehzadem. Başınız sağ olsun. Biraderi saad ahteriniz Sultan Murad dârı bekaya gitti. Tahtı saltanat sizindir, buyurunuz ! dedi.

İbrahim şaşkın, bütün adaleleri gerilmiş, birkaç adım çekildi. Hiç şüphesiz Murad, onun saltanatta gözü olup olmadığını anlamak için böyle bir hile düşünmüştü. Titrek bir sesle:

- Siz bana mekr ü âl edersiz. Bana taht ü saltanat gerekmez. Karındaşım sağ olsun, dedi.

Kapıağasının bütün teminatı ve ısrarları fayda vermedi. İbrahim dairesinden çıkmak istemiyor, biraderinin ölümüne inanamıyordu. Nihayet Valide Kösem Sultan geldi.

- Arslanım başın sağ olsun. Gel, çık ! diye yalvarmaya başladı.

Bütün teminatlar, yeminler İbrahim'i tatmin etmiyordu. Nihayet kapıağasıyla Valide Sultan şehzadenin kollarına girerek odadan zorla çıkardılar. Cenazenin yatmakta olduğu odanın kapısı önüne getirdiler, odaya

girdiler. İbrahim, Murad'ın ölümüne hâlâ inanamıyordu. Korka korka cesede doğru ilerledi.

- Yüzün açın ! dedi.

Murad’ın yüzünü örten tülbendi kaldırdılar. İbrahim uzun zaman bu sararmış ölü yüzüne baktı. Murad'ın dudaklarında bir katre şarap gibi bir damla kan birikmiş, gözleri esmer çürükler içinde derinleşmişti. İbrahim kardeşinin ölümüne inandı, yüzünü örttürdü. Fakat taht odasına doğru giderken aklına tekrar dönüp bakmak, iyice emin olmak geldi. Murad'ın

sararmış yüzüne tekrar uzun uzun baktı.

Sultan İbrahim.

Sarayın karanlık koridorlarını aydınlatan kâfur mumlar arasından taht odasına doğru yürüyen Sultan İbrahim, Osmanlı İmparatorluğu tarihinde

yeni bir devir açmaya gidiyordu. Besmelei şerifeyle “mübarek başına” Hazreti Ömer’in imamesini giyen Ibrahim:

- Elhamdülillah Yarabbi ki bencileyin abdi zaifi bu makama layık gördün ! diye dua etti.

Sultan İbrahim yirmi dört yaşındaydı. Osmanoğulları'ndan kendisinden başka erkek kalmamıştı. İbrahim'in de hiç çocuğu olmuyordu. Başta Kösem Maıpeyker Sultan olmak üzere bütün devlet ricalini bir telaş aldı. Sultan İbrahim’den “döl almayı" [4] kendilerine en mukaddes bir vazife biliyorlardı. Ömrünü dar ve kasvetli bir saray odasında her an bir ölüm korkusuyla geçirmiş olan İbrahim’in koynuna her gece bir başka cariye veriliyordu.

Beyaz tenli ve kumral saçlı dilberler, ak gerdanlı, püskürme benli afetler, sarışın, esmer, buğday renkli güzeller, bin bir cilve ve işveyle İbrahim’i gaşyediyorlardı. Fakat heyhat... Hiçbir gelen yoktu. Padişahın çocuğu olmuyordu. Osmanoğulları inkıraza mahkûmdu !

İşte Kızlarağası Sünbül Ağa misilsiz bir Gürcü dilberi olan Zafire'yi padişaha takdim etmek üzere 450 kuruşa satın almıştı. Lakin kız zannıyla alınan bu cariye, biraz sonra, bir erkek çocuk dünyaya getirdi.

Çocuk o kadar güzeldi ki kızlarağası yavrucuğu evlat edindi. Zarif ve nükteci İstanbul halkı da, çocuğa derhal bir ad koydu:

“Kızlarağasının Piçi !”

Sünbül Ağa ise Zafire’nin oğluna “Osman” adını vermişti.

Osman dünyaya geldikten pek az sonra, bir ramazan gecesi, “verâi perdei gaypten” de Sultan İbrahim’e bir şehzade gelmişti. Yer yerinden oynadı. Haseki Turhan Sultan’ın doğurduğu şehzade şerefine, üç gün üç gece donanmalar yapıldı.

Sünbül Ağa, Zafire’yi saraya sütnine olarak takdim etti. Turhan Sultan, narin ve kumral bir Ukrayna güzeliydi. Alnından başlayarak gözlerinin altına doğru serpilen bir çil, güzel yüzüne, latif bir gölge gibi dökülüyordu. Zafire ise, beyaz tenli ve kapkara gözlü esrarengiz bir güzeldi. İbrahim güzel sütnineye ve bilhassa çok güzel olan küçük Osman’a derhal büyük bir teveccüh göstermişti. Bu hal, narin ve hassas genç Turhan Sultan’ı, muhteşem ve mağrur Kösem Valde’yi müteessir ediyordu.

Sarayın altın yaldızlı kameriyelerinde, İbrahim, yanına Zafire’yi alır, küçük Osman'ı da dizine oturtarak severdi. O zaman Turhan Haseki

istikbalin Avcı Sultan Mehmed'i olacak olan şehzadesini bağrına basar, kırılmış gururuyla, haremin içine girerek gözden kaybolurdu. Sütninenin bu izzet ve itibarı, onu saraya takdim etmiş olan Sünbül Ağa'nın gözden düşmesini intaç etti. Zafire'yi takdim eden kızlarağasına karşı Kösem Sultan ile Turhan Sultan büyük bir nefret beslemeye başlamışlardı ve Sünbül Ağa bunun farkına varıyordu. Nihayet, sonbahara doğru zuhur eden bir vaka bu maceracaya bir hatime çekti:

Bir gün, İbrahim, Revan Odası'nın önündeki mermer havuz kenarına oturmuş, Kızlarağasının Piçi'ni kucağında oynatıyordu. Artık bütün sabır ve tahammülü tükenmiş olan Turhan Sultan şehzadesiyle beraber İbrahim'e yaklaştı ve sütnineyi ağır kelimeler sarf ederek haşin bir ana gururuyla padişahın yanından kovdu.

İbrahim, ani bir cinnet hamlesiyle yerinden fırladı, Turhan Sultan'ın kucağından kendi oğlunu kaptı. Şehzade Mehmed bir an içinde babasının kolları arasında havaya kalktı. Turhan Sultan bir çığlık koparak bayılmıştı. İbrahim, havaya kaldırdığı oğlunu, korkunç bir hareketle, büyük mermer havuza fırlattı !

Minimini Şehzade Mehmed havada bir kavis çizerek, alnını evvela havuzun ortasındaki mermer fıskiyeye çarptı ve sonra ikinci bir kavis çizerek, havuzun berrak sularına gömüldü. Bu hareket o kadar ani olmuştu ki, orada bulunanlar yerlerinden bile kıpırdamaya vakit bulamamışlardı. Ancak, içoğlanlarından birisi, itidalini kaybetmeyerek havuza atlamış ve lahzada, Şehzadeyi kucaklayarak onu muhakkak bir ölümden kurtarmıştı. Şehzade'nin alnında derin hir yara açılmıştı. Havuzun dalgalanan sularında gelincik renkli bir çocuk kanı bir şerit halinde uzanıyordu.

Bu vaka üzerine, sütnine artık sarayda duramadı. Sünbül Ağa da başına bir felaket geleceğini anlayarak, İbrahim'den müsaade istedi ve Dârüssaade üş-şerife ağalarının mutat menfası olan Mısır'a gitmeye karar verdi. Ağa, valide sultanların kendisinden müthiş bir şekilde intikam alacaklarından o kadar korkuyordu ki, deniz seyahatleri mevsiminin geçmiş olmasına rağmen, İbrahim Çelebi ismindeki bir gemicinin kalyonuna bindi. Sünbül Ağa fevkalade acele ettiğinden İbrahim Reis gemisine lüzumu kadar top, barut ve tüfek alamamıştı; levent tedarik edememişti. Kızlarağası "beş Mısır hazinesi ile elli adet hasna cevarîler, nice gulamı mehpareler, kırk adet küheylan atlarla" gemiye bindi.

Adalar Denizi’nde dolaşmakta olan altı tane Malta korsanı çektirmesi, Reis İbrahim Çelebi kalyonunun, kızlarağasının hazinesiyle beraber topsuz tüfeksiz ve leventsiz yolaçıktığını haber alarak, Mısır yolu üstündeki adalardan birine pusu kurdular. Bilhassa, gemide bulunan cariye ile oğlunun şöhreti etrafa yayılmıştı. Nihayet Rodos’u geçtikten sonra Malta gemileri kızlarağasının bindiği kalyona hücum ettiler. Sünbül Ağa, İbrahim Çelebi ve gemide bulunanlar vuruşa vuruşa telef oldular. Fakat, Zafire, oğlu Osman ve diğer cariyeler, kızlarağasının bütün servetiyle beraber Maltalıların eline geçti. Küçük Osman ile validesi Malta’ya muvasalatlarında büyük şenliklerle karşılandılar. Avrupa’da derhal “Sultan İbrahim’in büyük oğlu Osman’ın” esir edildiğine dair şayialar çıktı.

Frenkler Osman’ı, İbralhim'in oğlu zannetmişlerdi. Malta korsanlarının reisi bulunan Laskaris, Osman’a kendi sarayında bir daire tahsis etti. Bu çocuk, o zamanlar Avrupa'yı tehdit eden türklere karşı, tıpkı Sultan Cem vakasında olduğu gibi bir alet olarak kullanılacaktı. Zafire Malta'ya muvasalatından üç ay sonra öldü. Onunla beraber esir olan on yedi cariyeden, beşi Hıristiyan oldular ve dantela örmekteki fevkalade maharetlerinden dolayı İspanya kraliçesinin sarayına gönderildiler. Diğer on ikisini, Malta’da esir bulunan bir Türk gemicisi, Karabatak Mustafa Bey satın aldı ve kendisi için de fidyei necat vererek Türkiye’ye götürdü. Mustafa Bey küçük Osman’ı da almak istemişti. Fakat Maltalılar bir Osmanlı şehzadesi zannettikleri Osman’ı satmamışlardı. Yapayalnız kalmış olan Osman on iki yaşına kadar Malta korsanları reisinin şatosunda büyütüldü. On iki yaşına gelince bir manastıra verildi.

Çocuğu Hıristiyan yapmak istiyorlardı. Osman uzun müddet mukavemet ettikten sonra nihayet büyük merasimle vaftiz edildi. Çocuğa Dominik dö sen-Toma adını koydular. Fakat biçare Osman daha küçüklüğünde nasıl “Kızlarağasının Piçi" adını almışsa şimdi de “Osmanlı Papazı" diye şöhret buldu. Osmanlı Papazı İspanya’nın meşhur Salamank dârülfününuna gönderildi. Orada ilahiyat tahsil etti. Sonra Roma'ya gitti, felsefe okudu. Siması o kadar güzeldi ki her görenin üstünde iyi bir tesir bırakıyordu.

Fakat Maltalılar Osmanlı Papazı'ndan umdukları istifadede bulunamadılar. Osman'ın İbrahim'in oğlu olmadığı anlaşılmıştı. Girit cenginin son senelerindeydi. Girit"e gönderildi. Osman'ın Türk ordusunda bir nifak çıkartması teşebbüsünde bulunuldu. Fakat Osman’ın gönderdiği mektuplara, Fadıl Ahmed Paşa ordusundan atılan Türk topları cevap verdi.

Kızlarağasının Piçi nihayet teverrüm etti ve otuz dört yaşındayken Malta'da öldü.

Hayatı doğduğu dakikadan itibaren avare bir macera olmuştu.

1 *Tarihi Gilmanî*, s. 13.

2 Bugünkü Emirgân'da (“Emirgân* ismi Emirgûne Han’ın isminden alınmıştır).

3 Ahmed Refik, *Samur Devri*

4 Ahmed Refik, *Samur Devri*

Bir Saray Bostancısının Hazin Macerası

Hicrî 1102 senesinin yaz mevsimiydi. II. Ahmed yeni cülus etmişti.

Haremi hümayun'daki kadınlarla haremağaları arasında bazı aşk maceraları gittikçe göze batan bir şekil alıyordu. Bu Arap taifesinin “nöbetçi namıyla içeride kaldıkça yaptıkları bazı fezahatleri” II. Ahmed daha şehzadeliği zamanında işittiğinden padişah olur olmaz “Hizmeti olmayan Arap içeru girmesin ve nöbetçi olan da gece kalmasun deyu" tembih etmişti. Hem haremdeki cariyeler hem de haremağaları bu emirden fevkalade müteessir oldular. İntikam almak için şöyle bir vaka tertip ettiler:

Cariyeler, bir gece odalarından "Duvarın üstünde... Yahut... Damın üstünde koca gördük!" diye bağrışmaya başlayacaklardı.

Haremi Hümayun ıstılahında “Koca gördük!" demek “Erkek gördük" demekti.

Haremi Hümayun’un duvarının yanında Enderun gılmanlarının daireleri vardı. Cariyeler bağrışınca haremağaları bu gılmanlar dairesine “Vay duvara siz mi çıkarsınız!" diye hücum edecekler ve sarayın içinde bir gürültü çıkaracaklardı. Cariyeler ile Arapların tertip ettikleri plan iyice hazırlanmıştı. Şevvalin on dokuzuncu pazar gecesi Haremi Hümayun kadınlan tiz çığlıklanyla Topkapı Sarayı’nın serviler, taflanlar ve şimşirlikler içine gömülmüş çatılarını çınlatmaya başladılar:

- Duvar üstünde koca var!..

Saray avlusunu inleten bu vaveyla herkesi yerinden hoplatmıştı.

Haremağaları zaten hazırdı. Planın tatbikine başlanacak işareti de haremin bu şirret hadımları vermişlerdi.

Tam zamanıdır dediler ve yalınkılıçlarını çekerek Hasoda semtine doğru bir karabulut gibi aktılar. Tesadüf bu... Sıcak bir yaz gecesiydi... Hasoda köşkü bostancılarından bir oğlan, belki susamıştı, belki de bağrı yanıktı, geceleyin canı meyve istemiş olacaktı ki bir küçük erik ağacına çıkmış, yemiş topluyordu. Araplar hemen biçare delikanlının üstüne üşüştüler.

Kollarından, ayaklarından, saçından, başından yakaladılar ve tartaklaya tartaklaya ağaçtan indirdiler.

En feci bir cinayetin kurbanı olmuş olan haremağaları zaten erkeklere ve bilhassa genç ve gürbüz erkeklere derin, sönmez bir kinle mücehhezdiler, zavallı delikanlıyı:

- Hareme giren hain işte budur!.. diye ittiham ettiler.

Biçare genç bostancı dehşetli bir sille ve tokat yağmuru altında kalmıştı. Haremağaları onu yumruklayarak, tekmeleyerek kızlarağasının huzuruna sürüklediler. Delikanlı baygın ve bitkin bir halde çırpınıyor, avazı çıktığı kadar istimdat ediyordu. Fakat yalınkılıçlı cehennem zebanilerine kim müdahale edebilirdi? Bostancının feryadından bütün saray halkı ayağa kalkmış, vaka mahalline üşüşmüştü. Müverrih Fındıklılı Mehmed Ağa da o zamanlar Hasoda gılmanlarındandı.

Dostu tülbent gulamı Çerkes Osman Ağayı odasına davet etmiş akşam kahvesi içiyorlardı. Feryad ü figan üzerine onlar da kahvelerini bırakıp bahçeye koşmuşlardı.

Araplar genç bostancıyı kızlarağasının huzuruna çıkardılar.Kızlarağası doğruyu sever, ehli insaf, dindar bir adamdı. Bahçeye geldi. Bir bostancının çıktığı ağaca baktı, bir de harem duvarına... Ağaç duvardan 10-12 zira uzaktaydı. İnsan kuş olmalıydı ki bu ağacın üstünden duvara yahut duvardan ağaca atlasın... Sonra, duvarın irtifai belki ağaçtan iki buçuk misli yüksekti. “Ne mümkün çıkıp inmek. Bin pare olması muhakkak idi." Fakat kızlarağası ağzını açıp bir şey söyleyemedi. “Başı korkusundan" haremağalarının Haremi Hümayun'a giren bir bostancıyı yakaladıklarını padişaha arz etti. II. Ahmed bu vaka üzerine ateş kesilmişti. Ertesi gün pazardı. Sabahleyin erkenden Bostancıbaşı Süleyman Ağa hemen huzura çıktı ve arapların bir masumu mahva doğru sürüklediklerini söyleyerek, padişaha, bostancıların namusuyla oynanılmasını protesto etti.

- Padişahım, biz bu namı kabul etmeziz, dedi. Cümle neferlerime kefilim. Buyurun Padişahım, ağaç ile duvar beyni ne kadar baittir. Eğer bu ağaçtan

Haremi Hümayun’a girmenin imkânı var ise, ibret için beni ve cümle neferlerimi katliam et! dedi.

Bostancıbaşı Süleyman Ağa coşmuştu. Genç bostancının nahak yere ölüme sürüklenmesi onu çok müteessir etmiş, sabır ve tahammülünü elinden almıştı. Sözlerini II. Ahmed’in yüzüne bağıra bağıra söylemişti. Padişah belki sözlerini haklı bulur, masum bostancının bir entrikaya kurban gitmesine müsaade etmezdi. II. Ahmed bostancıbaşıyı dinledi. Belki de itham edilen gencin masumuyetine kalben kanaat getirdi. Fakat onu affetmedi. Zavallı delikanlının Bâbı Hümayun önünde boynu vuruldu. Onun altın renkli masum kanı evvela haremdeki Arapların ve sonra da II. Ahmed'in boynuna yazıldı. Haremi Hümayun duvarı civarında ne kadar ağaç varsa kökünden kesildi. Araplara da eskisi gibi Haremi Hümayun’a girip çıkmak için izin verildi. Bu kara yüzlü adamlarla onların her şeyine alet olan cariyelerin de istediği olmuştu.

Abaza Mehmed Paşa -I-

Hicrî XI. asır, Anadolu için bir felaket ve sefalet ve açlık asrı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, kadın entrikaları, cahil, mürteşi ve zalim vezirlerin korkunç idaresiyle bir felakete doğru sürükleniyordu. Anadolu halkı aç ve sefil, bıçak gırtlağına dayanmıştı. Zavallı Anadolu köylüsünü bir taraftan padişahın valileri, diğer taraftan padişaha isyan eden mütegallibelerle “Celalî eşkıyası" durup dinlemeden, ardı arkası gelmeden soyuyorlardı.

Yavuz Selim zamanında Celal isminde birisi isyan etmişti. Bundan sonra Anadolu’da Osmanoğulları’na karşı isyan edenlere ve türeyen eşkıyaya Celalî adı verilmek âdet olmuştu.

Kalenderoğlu, Canbuladoğlu Ali Bey, Tavil Mahmud, Kara Cehennem, Abaza Mehmed Paşa, Haydaroğlu, Katırcıoğlu, Gürcü Nebi Kara Said, Kör Haydar, Genç Mehmed, Dağlardelisi, Tanrıbilmez, Baldırıkısa ve ilah... Yüzlerce zorba, yüzlerce şaki, Osmanlı vezirlerinin zulmünden canı tak demiş yüzlerce Anadolu çocuğu silaha sarılmışlar, bu dağ senin, bu geçit benim, Anadolu’yu yakıp kavurmuşlardı. Bursa, Sivas, Konya, Kütahya gibi en güzel şehirler yanmış, soyulmuş, köylünün kızları ve oğulları ellerinden alınmıştı, ambarları yağma edilmiş ve yakılmıştı. Anadolu, baştan başa, padişahın askerleriyle Celalîler arasında cereyan eden muharebelerin geniş ve kanlı bir sahnesi olmuştu.

Hicrî 1060 senesi recebinin ikinci ve üçüncü günleri Oruçovası’nda eşkıyayı tenkile memur Kuyucu Murad Paşa ile Canbuladoğlu arasında müthiş ve kanlı bir muharebe olmuştu. İkinci gün; guruba doğruydu ki, kırk bin kişilik kuvvetinden yarısını kaybetmiş olan Canbuladoğlu, atının üstüne sıçrayarak kaçmaya mecbur olmuştu. Kuyucu Murad Paşanın otağı önüne

yirmi bin Celalî başı yığılmıştı. Ele geçen eşkıya aman verilmeden idam ediliyordu.

Güneş, bu kanlı ovanın üstüne son ışıklarını serpiyor, Kuyucu Murad Paşa’nın otağı önüne dikilmiş tuğlar, efendilerinin zaferiyle gururlanan hırçın bir at yelesi gibi çırpınıyorlardı. Yer yer kuyular kazılıyor, ovayı dolduran Celalî cesetleri, yaralı, ölü, karmakarışık, bu kuyulara dolduruluyor, ancak bu suretle gömmek mümkün olabiliyordu. Firar eden Celalîlerden yeni tutulanlar da hemen bir kuyunun başına çökertilerek idam olunuyordu. İşte bu sırada, on yedi-on sekiz yaşlarında, güzel, melekler kadar güzel bir çocuğu da iki üç yeniçeri bir kuyunun başına sürüklemişler, diz çökertmişlerdi. Cellat, kocaman, geniş, ağır kılıcını havaya kaldırmıştı ki, gür bir ses:

- Durun... Bu sabiye kıyman!.. diye bağırmıştı.

Bu bağıran adam Yeniçeri Ağası Halil Ağa’ydı. Çocuğu celladın elinden aldı. Çocuk, kendisini cellattan kurtaran bu adamın ayaklarına kapanarak ağlamaya başlamıştı. Halil Ağa onu kollarından tutarak kaldırdı, gözlerini, bir ceylan kadar zarif ve güzel olan bu çocuğun gözlerine dikti;

- Adın ne senin evladım ?

- Mehmed!

- Bu asılacakların içinde ne arıyorsun ?

- Canbuladzade Ali Bey’in hazinedarıyım. Bey al boynuna düşerek kaçarken beni de terkisine almıştı. Bindiği kısrak ikimizi de rüzgâr gibi kaçıramayınca beni bıraktı, Allah’a emanet etti, kendisi uçup gitti.

Halil Ağa çocuğu Kuyucu Murad Paşa'ya götürdü. Paşa da emektar askerin şefaati üzerine çocuğu affetti ve güzel Mehmed, Halil Ağa’nın içoğlanları arasına katıldı.

Mehmed aslen Abaza'ydı. Halil Ağa Mehmed’i yanına alınca “bahadır ve nevcivan olmakla hizmetini beğenmiş idi".[1] Biraz sonra Halil Ağa kaptanpaşa oldu. Abaza Mehıned’i derhal derya beyliklerinden birisine tayin etti. Nihayet Halil Paşa sadrazam ve Acem Seferi serdarı oldu. Veziriazam Mehmed’ini de yanından ayırmadı. Onu Maraş beylerbeyi yaptı. Cenabı hak bir kere “Yürü ya kulum!" demişti. Abaza Mehmed yürümeye başladı. Erzurum beylerbeyi oldu. Biraz sonra uhdesine Sivas eyaleti de verildi. Abaza Mehmed Paşa, Osmanlı İmparatorluğu’nun en zengin, en muhteşem vezirieri sırasına geçmişli.

“Akıbet kurt oğlu kurt olur" Çocukluğunun en heyecanlı senelerini eşkıyayla beraber at üstünde, derbentler, geçitler ve bulutlara gömülmüş dağlar arasında geçiren Mehmed'in damarlarında da barut kokan, at kişnemesine ve tüfek sesine âşık asi bir kan dolaşıyordu. Yeniçerilerin, kendisini çocukken idam etmek üzere, insan cesetleriyle dolu bir kuyunun başına çökerttiklerini asla unutamıyordu. Yeniçerilerin amansız bir düşmanı olmuştu. Bu sıralarda memleket için hayırlı işler yapacak gibi görünen genç ve çalışkan bir padişahın, Genç Osman’ın yeniçeriler tarafından tahtından indirilmesi ve Yedikule zindanlarında vahşiyane boğazIanması, Abaza Mehmed Paşa’ya yeniçerilere karşı olan kinlerini izhar etmek için mühim bir fırsat oldu. İşe evvela Erzurum’da başladı. Erzurum’da serkeşlikleriyle tanınmış yeniçerilerden birkaç tanesini idam etti. Ondan sonra, halka tasallut eden, küfür ve kavga eden yeniçerileri “aman vermeyip katl ve salb edip bulduğu yeniçeriyi kırıp" o havalide yeniçeri bırakmadı. Oradan Sivas’a geldi. Ne kadar yeniçeri varsa evlerini bir deftere yazdırttı. Bir gün ansızın, Sivas yeniçerilerinden üç namdar yiğidi yakalattı. Huzuruna getirtti. Bu delikanlılardan birinin adı Kırkık Muslu, diğerlerininki Hasan Çelebi ve Mahmud’du. Abaza Mehmed kendilerini, Sultan Osman’ın katillerinden olmak üzere ittiham etti. Bunlar her ne kadar vakada bulunmadıklarını, hiçbir günah ve kabahatleri olmadığını söyledilerse de fayda vermedi. Üçünü de çırılçıplak soyarak develerin üstünde çarmıha gerdirdi... Omuzları oyularak balmumları geçirildi, sokak sokak gezdirildi.[2]

Zavallı delikanlılar ölüm haline gelince, yere indirildiler. Hasan Çelebi’yi astılar. Mahmud’un başını Abaza’nın sekbanlanndan birisi bir kılıçla gövdesinden ayırdı. Nihayet Kırkık Muslu da leventlerin hançerleri altında son nefesini teslim etti. Ondan sonra Sivas’ta ne kadar yeniçeri varsa, topçu, cebeci, acemioğlanı cümlesi katliam edilerek malları sekbanlar ve leventler tarafından yağma edildi. Artık Sivas'ta ağızdan ağıza “İstanbul’u zapt etmek!” sözü dolaşıyordu. Abaza’yı tenkil etmek üzere gönderilen Maraş Beylerbeyi Kalaun Yusuf Paşa’nın da on bin kişiyle gelerek iltihak etmesi üzerine Abaza isyanı korkunç bir hal aldı; Celalîler Sivas’tan Karahisarışarkî’ye doğru ilerlemeye başladılar.

Karahisar'ı müdafaa etmek üzere Murtaza Paşa gönderilmişti. Abaza şehri muhasara etti. Abaza’nın maiyetinde Sivas sipahilerinden Dakdak Hasan isminde birisi vardı. Dev gibi vücuduyla o havalide nam almıştı. Kalesi bir kayanın üstüne yapılmış olan Karahisar gayet güzel bir şehirdi.

İşte bu Dakdak Hasan Karahisar kalesine at sürmüş ve kalenin dibinden attığı bir oku üst tarafa düşürmeye muvaffak olmuştu. Sonra, “Behey ahmaklar! Kimin için cenk idiyorsuz? Şimden sonra Osmanlu'dan ne umarsız? Aşağıya inüp canınızdan aman bulun!” diye bagırmıştı. Karahisarlılar bu sözlerden fevkalade ürkmüşler, mukavemet edemeyeceğini anlayan Murtaza Paşa da teslim olmuştu. Yalnız Bekir Çavuşzade Osman Bey, Taon Ahmed ve Baki Bey isminde üç yiğit birkaç arkadaşıyla iç kaleye çekilmişler ve orasını kahramanca müdafaa etmişlerdi. Abaza zapta muvaffak olamamıştı.

Bu vakalardan sonra Abaza “nice bin eşkıyayı başına üşürmüş ve kenduyu bir olmaz kavgaya düşürmüştü". Nihayet Kayseri’de Karasu Köprüsü civarında sadrazamla yaptığı büyük bir muharebeyi kaybetti. Fevkalade süratiyle meşhur olan siyah kısrağına binerek ve ancak hazine sandıklarını alarak kaçtı. Adamlarından “atı yorgun ve piyade olanlar bilkülliye ol meydanda kılıçtan geçirildiler". Abaza’nın Niğde'de bulunan kızı, zevcesi bir kısım hazinesi zapt edildi. Abaza durup dinlenmeden Erzurum’a kadar gitmişti. Oradan aman diledi. Affedildi ve kendisine yeniden Erzurum eyaleti bahş olundu.

O sıralarda İran’la bir harp başlamıştı. Onun için Abaza, üç sene kadar, Erzurum’da istediği gibi hüküm sürmeye başladı. Bu müddet zarfında etrafına gene birçok levent ve sekban toplamıştı. Yeniçeriler Erzurum’a uğrayamaz olmuşlardı. Erzurum eyaletinin kasaba ve köylerinden gelip geçen yolcular Abaza’nın adamları tarafından sıkı bir kontrolden geçiriliyor, yeniçeri yahut yeniçeri tevabii olanlar derhal idam ediliyordu. O havaliden geçmek mecburiyetinde kalan yeniçeriler tebdili kıyafet ediyorlardı. “Kâh reaya ve kâh rençper ve taciriz deyu" yalan söyleyerek canlarını kurtarıyorlardı. Fakat “Abaza eşkıyası" işi o kadar ileriye götürmüşlerdi ki “faraza rast geldikleri adam yeniçeriliğini inkâr ettikte yeminine itimat etmeyip ayağından çakşır ve çentiyanın çıkarıp dizlerine bakarlardı. Eğer dizge yeri müşahit ise tahkik yeniçeridir deyu aman vermeyip katlederlerdi. Yeniçeri ekseriya diz çakşırı giymekle bu alametle istidlal ederlerdi. Sair nastan yeniçeri olmayıp diz çakşırına itiyat edenlerden katî çok kimse dizge yeri belludur deyu katlolundular". [3]

Nihayet Abaza'nın katiyen tenkili kararlaştı. Fakat Abaza tenkile gelen kuvvetleri mağlup etti. Bunun üzerine eski efendisi Halil Paşa'ya sadrazamlık verilerek gözdesinin tenkiline gönderildi. Abaza’nın, kendisini

ölümden kurtaran bu ihtiyar askere büyük bir hürmeti vardı. Lakin Halil Paşa da hiçbir şey yapmaya muvaffak olamadı. Bunun üzerine Padişah IV. Murad kendisini sadrazamlıktan azletti. Hüsrev Paşa sadrazam oldu. Abaza isyanı genç padişahı fevkalade müteessir ediyordu. IV. Murad beş seneden beri padişah bulunuyordu. Hicrî 1032 senesinde on dört yaşındayken cülus etmişti. Şimdi yaşı on dokuz olmuştu. Genç Osman'ın ölümünden beri kulakları Abaza isyanının uğultuları ve kanlı vakalarıyla dolmuştu. Abaza'ya karşı şiddetle harekete geçmek istiyordu. İstanbul'da Abaza'nın iki casusu tutulmuştu. Bunlar derhal efendilerinin usulü veçhile, develerin üzerinde çarmıha gerildiler. Omuz başlarında balmumları yakıldı ve İstanbul sokaklarında gezdirildi. Sonra birisinin başı vuruldu. öteki çengele asıldı.[4] Hüsrev Paşa çok büyük bir kuvvetle Erzurum üzerine yürüdü. Abaza'nın etrafına toplanmış olan leventler, sarıcılar ve sekbanlardan birçoğu Hüsrev Paşa tarafından para ve afla elde edilmişler, Abaza'nın yanından ayrılmışlardı. Abaza Mehmed Paşa sadrazama karşı koyamayacağını anlayınca Erzurum âyanını Hüsrev Paşaya göndererek affını rica etti ve teminat aldıktan sonra kendisi de teslim oldu. Sadrazamla beraber İstanbul'a geldi. Padişah da Hüsrev Paşa'nın iltimasıyla kabahatlerini affederek Abaza'ya Bosna eyaletini verdi. Abaza beş altı sene Bosna ve Eflak havalisinde kaldıktan sonra İstanbul'a geldi. Az zaman içinde IV. Murad'ın en yakın bir zevk arkadaşı "nedimi hâssı baihtisası" oldu. Padişah, Abaza'nın giyinişini ve levendane tavırlarını fevkalade beğenirdi. "Abaza ne gûne libas giyerse padişah hazretleri dahi ana taklit edüp aynı ile öyle libas giyerlerdi''.[5]

Yeniçeri ağası.

Hatta bir gün, Fetva Emini Şeyhzade Efendi padişah ile Abaza'nın yan yana aba cepken giyip geçtiklerini görmüştü. İstanbul'da derhal Abaza

kesimi kaftan, Abazalı kavuk, Abaza tarzı kılıç moda olmuştu. Lakin Abaza Mehmed Paşa IV. Murad'ın sarayında müthiş bir düşmanla karşılaşmıştı. Bu düşman padişahın genç ve güzel silahtarı Bosnalı Mustafa'ydı. Mustafa Bosna'nın en zengin adamlarından Sinan Bazirgân'ın oğluydu. Abaza Mehmed Paşa Bosna valisiyken Sinan Bazirgân'a hayli zulmetmiş ve hapse atmıştı. Oğlunun İstanbul'a götürülüp de, az zaman içinde padişahın nazarı dikkatini celbederek silahtar olması üzerine, hapisten çıkarılmıştı. Sinan Bazirgân çektiklerini Mustafa'ya anlatmış o da babasının intikamını almaya ahdetmişti. Sultan Murad Mustafa'yı çok seviyordu. Onun daimî teşvikiyle Abaza'dan yavaş yavaş yüz çevirdi. Fakat idamına bir türlü razı olmuyordu. IV. Murad bir gece cellatbaşısı ve gece gündüz yanından ayırmadığı adamlarından Doce Mustafa Ağa'nın Anadoluhisarı civarındaki bahçesinde eğlenmeye gitmişti. Silahtar Mustafa bir fırsatını bularak, o sırada Rumlar ile Ermeniler arasında zuhur eden dinî bir meseleden dolayı Abaza'nın Ermenilerden elli bin kuruş aldığını ve Divanı hümayun'dan Ermenilerin lehine hüküm çıkartacağını vaat ettiğini söyledi. Buna fevkalade hiddetlenen IV. Murad sabaha karşı yanına sade Doce'yi alarak bir kayığa atladı. Rumelihisarı'na geçti. Oradan atlara bindiler. Haynanları yıldırım gibi sürerek Beşiktaş'a geldiler Tesadüfen, bir köylü öküz arabasıyla beraber padişahın geçeceği yolu kapamıştı. Sultan Murad fevkalade hiddetlendi. Derhal yayını gererek köylüye bir ok attı. Ok adamın koluna saplanınca biçare köylü yere yuvarlandı. "O küstahın başını kes deyu emreyledi. Doce dahi 'Padişahum sen sağ ol, anın canı ok değdiği gibi çıktı' deyüp bu tarikle arabacıyı katilden halâs eyledi." [6] iki süvari Okmeydanı'na geldikleri zaman daha gün doğmamıştı. Cehennemî bir süratle at sürüyorlardı. Haliç'i dolaştılar. Kâğıthane Köprüsü'nden geçtiler. Gün ağarmıştı ki hayvanların başını Ayasofya Camii'nin haremine çekmiş bulunuyorlardı. Tebdili kıyafet etmiş olduğundan padişahı kimse tanıyamazdı.

Doce de orada "yelken takkeli bir Rumeli gazisine" rastlayarak onun esvaplarını giydi ve Divanı Hümayun'a giderek padişahın geldiğini sadrazama gizlice tebliğ etti. Sonra tekrar Ayasofya'ya döndü. Rumeli gazisinin esvaplarını vererek kendi elbiselerini aldı ve Sultan Murad'la beraber Sarayı Hümayun'a gittiler. Padişah Abaza Paşa'yı saraya davet etti. "Geldüğü gibi has bahçede Sırça Saray'a hapsettiler, badehu Doce'ye hat verip gönderdi. Doce kendi girmeyip hattı bir bostancı ile içeru gönderdi. Abaza hattı okuyup hal ne olduğun bildikte hakk'a hamdedüp 'Dünyada bir

muradım kalmadı. Emir padişahımın, hiç gam değildir' deyu vasiyet edüp, adamlarının canını padişaha emanet edüp, edai namaz ve niyazdan sonra bostancılar kement atup.... "[7]

1 *Naima.* **c. 2, s. 240.**

2 *Naima.* **c. 2, s. 300.**

3 *Naima.* **c. 2, s. 410.**

4 *Naima.* **c. 2, s. 430.**

5 *Naima.* **c. 3, s. 231.**

6 *Naima.* **c. 3, s. 227.**

7 *Naima.* **c. 3, s. 229.**

Abaza Mehmed Paşa -II -

Abaza'nın idamından on dört-on beş sene geçmişti. IV. Murad ölmüş, meclisi dağılmış, Emirgûne Han ile Doce Mustafa Ağa'nın bahçelerinde yapılan ve Sultan Murad ile ancak pek yakın iki üç samimi dostuna inhisar eden “mey ve mahbub" âlemlerinin ancak dillerde bir hatırası kalmıştı.

1056 hicrî senesiydi. Erzurum Valisi Süleyman Paşa'nın gönderdiği bir haber üzerine Sarayı Hümayun birbirine girmiş, samur ve anber devrinin müthiş kahramanı İbrahim'i dehşet içinde bırakmıştı: on dört sene evvel, IV. Murad'ın ani bir gazabıyla Bostancıbaşı Doce Mustafa’nın adamları tarafından idam edilen Abaza Mehmed Paşa, elini kolunu sallaya sallaya Erzurum'a çıkagelmiş, sarayına kurulmuştu!

O Abaza Mehmed Paşa ki, bir zamanlar Anadolu’yu baştan başa kana bulamış, yeniçerileri tir tir titretmişti. O Abaza Mehmed Paşa ki, bir zamanlar IV. Murad'ın nedimi baihtisası olmuş, sonra gazaba uğrayarak kementle boğulmuş, cenazesi merasimi mahsusayla defnedilmişti.

Abaza Mehmed Paşa ahiretten mi geliyordu'? İşte Sultan İbrahim’i korkutan buydu. Eğer ahiretten gelmek mümkün ise şüphesiz ki ağası Murad Han da bir gün, Abaza Mehmed Paşa gibi, kollarını sallayarak gelecek ve o zaman kendini “Vay! Tahtımda gözün varmış!" diyerek Doce Mustafa’nın adamlarına boğduracaktı.

Evet gelen Abaza Mehmed Paşa'ydı, fakat ahiretten değil Acemistan’dan, hatta daha uzaklardan, Buhara’dan, Belh’ten, Horasan ve Tibet’ten, hatta daha uzaklardan, Çin’den geliyordu!

Erzurum’da yer yerinden oynadı. Abaza’nın bütün kadim dostları gene etrafına toplandılar. Vali Süleyman Paşa, Abaza Mehmed Paşa’nın “cümle

tayinatını ihsan etmeye" mecbur kalmış fakat el altından da İstanbul’a haber uçurmuştu.[1]

Abaza’ya gelince on dört senelik harikulade maceranın tesiriyle biraz yıpranmıştı fakat hâlâ dinç, güzel, maceraperest, “Eski dostlarıyla ve tevabiyle saydı şikâre" başlamıştı.

Abaza Paşa maceralarını anlattığı zaman, acayip görmeye alışmış olan seyyahı şehîr Evliya bile parmak ısırmıştı.[2]

IV. Murad, Abaza Mehmed Paşa’yı çok seviyor, diğer taraftan gözdesi Bosnalı Mustafa’nın ısrarlarına da dayanamıyordu. Bir gün ani bir şekilde Abaza’yı tevkif ettirmiş, akşama kadar hapsettikten sonra, zindandan bir idam mahkûmu çıkartarak Abaza Paşa diye onu boğdurtmuş, Mehmed Paşa’yı da o gece hazırlattığı bir gemiye bindirerek Gelibolu’ya göndermişti. Paşa orada tebdili kıyafet ederek ve adını şanını değiştirerek alelade bir tayfa gibi Cezayir kalyonlarından birisine girmiş, korsan olmuştu.

Şimdi artık, giyinişiyle İstanbul modasını idare eden zarif, çelebi, nedimi hassı baihtisasın yerine paçaları sıvalı, ak esvaplı, al kuşaklı, beli çatal bıçaklı Mehmed Dayı vardı. Mehmed Dayı az zamanda kendini göstermiş, başlı başına bir kalyon sahibi olmuştu.Yedi sene Akdeniz'de, Atlas Denizi’nde korsanlık etmişti. Nihayet, sevgili efendisi Sultan Murad'ın öldüğü sene, onun da, denizlerin üstünde parlayan ikbal yıldızı sönmüş, korsan Mehmed Dayı, Atlas Denizi’nde bir Danimarka gemisine mağlup ve esir olmuştu.

Tam yedi sene Danimarka'nın tersane zindanlarında, ayağında zincirler, kollarında bukağılar çakılı kalmıştı.

Nihayet Danimarka’dan Portakal [3] kralının gemicilerine satılmıştı. O zamanlar Şark ticareti Portekizlilerin elindeydi. Portekizlilerin Şark lisanlarına aşina kılavuzlara ihtiyacı vardı. Korsan Mehmed Dayı ise Şark lisanlarına, edebiyatlarıyla beraber vâkıftı. Mehmed Dayı Portekizlilere Hindistan’a bir iki sefer yaptı. Son seferlerinde Çin’e kadar gitmişlerdi. Fakat gemileri Çin sahilinde bir fırtınaya tutularak batmış. Mehmed Dayı da ölümle pençeleşerek sahile çıkmaya muvaffak olup esaretten kurtulmuştu. Çin’de Çin Müslümanlarından büyük bir muavenet görmüş, zindanlarda prangalar altında ve yosunlar, çıyanlar içinde çürüyen vücudunu

dinlendirmek için memlekete her ne pahasına olursa olsun dönmeye karar vermişti.

Ve işte Çin, Tibet, Horasan, Belh, Buhara tarikiyle İsfahan'a gelmiş, oradan İran yoluyla Erzurum'a geçmişli.

Fakat akacak kan damarda durmaz demişler. Erzurum Valisi Süleyman Paşa'nın meseleyi Sultan İbrahim'e yazması üzerine fevkalade telaşa düşen padişah derhal bir memuru mahsus ile Abaza Mehmed Paşa'nın katiyen idamına dair bir fermanı hümayununu Süleyman Paşa'ya göndermişti. [4] Hattı şerifle gelen kapıcıbaşının Erzurum'a muvasalatı üzerine, Abaza Mehmed Paşa Süleyman Paşa sarayına davet edilmiş, orada içoğlanlarının hançerleri altında yere serilmiş, başı gövdesinden ayrılarak Asitane'ye gönderilmişti.[5] Abaza'nın talihsiz başı Erzurum'dan İstanbul'a gelinceye kadar derisi yüzülmüş, tanınmaz bir hale gelmişti.

Bu adamın hakikaten Abaza Mehmed Paşa olup olmadığını anlamak isteyen Sultan İbrahim, Abaza Mehmed Paşa'nın sabık imamı Sincarî Mehmed Efendi'yi çağırtmış, başı ona göstermişti. İhtiyar imam bu başın efendisine ait olup olmadığında tereddüde düşmüştü.

- Ben dahi bir hoş bilmem! demişti. [6]

İbrahim bu sözlerle merakını tatmin edememişti. Abaza'yı Sultan Murad zamanında kement atıp boğan bostancı Cellat Kara Ali'yi bizzat isticvap etmişti. Kara Ali:

- Vallahi Padişahım. Salat ül-magribden sonra karanluk idi. Bir kûşede yüzü üstüne yatmış bir herifi bana Abaza'dır deyu gösterdiler. Boğdum. Yüzünü ve şemailini görmedim, demişti. [7]

Sultan İbrahim, Kara Ali'nin bu sözleri üzerine bilakis daha büyük bir endişeye düşmüştü. Nihayet bu vakanın en son ve mühim şahidine müracaat etti. Bu şahit Sultan Murad'ın bostancıbaşısı olup Baçka beylerbeyi bulunan Doce Mustafa Paşa'ydı.

Doce Paşa İstanbul'a davet olundu. Sabık bostancıbaşı, Abaza'nın başı filan derken kendi başının da tehlikeye düştüğünü görerek koynundan vaktiyle Sultan Murad'ın Abaza'nın katline dair verdiği hattı hümayunu çıkarıp Sultan İbrahim'e gösterdi.

- Padişahım, dedi. Bu hat ile ben helak ettim. Bu gelen baş Abaza'nın değildir!..[8]

Ve bu mesele, bir daha açılmamak üzere, böyle kapandı.

1 *Evliya Çelebi*, c. 1, s. 236.

2 "Nice bin gûna sergüzeştler ve serencamlar nakledüp cümle ettiği işleri isbat ile tahkik ederdi. Hakirin bile aklı perişan oldu..." *Evliya Çelebi*, c. 1, s. 237.

3 Portekiz.

4 *Naima. c.* 4, s. 223.

5 Evliya Çelebi, c. 1, s. 237.

6 *Naima*, c. 4, s. 224.

7 *Naima*, c. 4, s. 223.

8 *Naima*, c. 4, s. 223.

Deli Hüseyin Paşa

Yirmi beş sene sürmüş olan Girit harpleri esnasında uzun müddet Türk ordusuna serdarlık etmiş olan, kahramanlığıyla düşmanların bile hürmet ve muhabbetini kazanan Deli Hüseyin Paşa'nın hayatı tıpkı ninelerimizden dinlediğimiz bir masal gibi başlar.

IV. Murad zamanındaydı. İstanbul'a bir Acem elçisi gelmişti. Elçi, hüner göstermek maksadıyla bir kurulmuş yay getirmişti. "Bu kemanın kirişini çıkarıp gene kurmaya kadir bir pehlivan memleketinizde bulunur mu?.." demişti. IV. Murad'ın kendisi de pehlivandı. Fakat bu yayı çözmeye muvaffak olamadı. İstanbul'un "namdar ve zorâver pehlivanlarına" gizlice haber gönderttі. Fakat bu pehlivanların hiçbiri "kemanı mezburu bozup kurmak değil, kirişini bile tahrik" edemediler. Bunun üzerine Acem elçisinin getirdiği bu yay kızlarağasının odasına konuldu ve el altından bunu çözüp kurmaya kadir bir pehlivan aranılmaya başlandı. İşte bu sıralardaydı, saraya yeni gelmiş acemi bir baltacı, Anadolu'nun Yenişehir kasabasından Deli Hüseyin, mevsim kış olmak dolayısıyla, kızlarağasının odasındaki ocağa odun taşıyordu. Deli Hüseyin bir gün ağanın odasını tenha buldu. Yalnız bir nöbetçi vardı. Deli Hüseyin bir kenarda dayalı duran yayı gördü. Olup biten şeylerden bihaber "Acep nedir ki ?" diye eline aldı. Bir oyuncakla oynarmış gibi yayı birkaç kere çözdü ve kurdu. Tam bu esnada "Darüssaade ağası geliyor!.." dediklerinde telaşla yayı şöyle bir tarafa bıraktı ve dışarıya kaçtı.

Kızlarağası odaya gelip de yayı evvelki vaziyetinde göremeyince:

- Bu kemana kim yapıştı? diye sordu.

Oda nöbetçisi Yahya Ağa korkusundan titreyerek cevap verdi:

- Baltacı Deli Hüseyin ocağa odunu getürdü ve kemanı alıp birkaç kere çekti. Sizin geleceğinizi işitip bırakıp kaçtı.

Bu cevap üzerine kızlarağası az kalsın sevincinden düşüp bayılacaktı. Demek Acem elçisinin getirdiği yayı çözüp gerebilecek bir pehlivan nihayet bulunmuştu.

- Tîz Deli Hüseyin'i çağırın! dedi.

Baltacılar kethüdası ile baltacılar ocağının emektar neferleri lahzada Deli Hüseyin'i buldular. Biçareyi sille tokat:

- Bre asılacak! Ağa odasına girersin, tek durmazsın, ona buna yapışırsın. Senin tırnaklarını dökelim!.. diyerek ağa odasına doğru sürüklemeye başladılar.

Hüseyin odaya girer girmez kızlarağası gözlerini bu çam yarması gibi delikanlının üzerine dikti. Onu epeyce süzdü. Deli Hüseyin, üstünün başının perişan dekoru içinde, saf ve düzgün yüzü ve sıhhat taşan levent vücuduyla ağaya derhal bir itimat telkin etmişti. Ağa, mahut yayı alarak Hüseyin'e uzattı.

- Çek imdi, göreyim! dedi.

Deli Hüseyin yayı aldı. Dudaklarında istihfaf edici bir tebessüm belirdi. Aslanın faraza bir kediyle oynadığı gibi "kepaze misal beş on kere kemanı çekti".

Kızlarağası, insan kuvvetinin bu muhteşem misaline hayret ve takdirle bakıyordu.

Deli Hüseyin'in cidden hayret ve takdirle görülecek bir hali vardı: yırtık ve perişan mintanın altından çelik kaburgaları elindeki yaydan daha kuvvetle gerilmiş güneş yanığı bağrı gözüküyordu. Tıraşı uzamış ince bıyıklı, yanık yüzünde Anadolu çocuklarına has bir asalet ve mahviyetkâr bir ifade vardı.

Kızlarağası, gözlerini, Deli Hüseyin'in nasırlı çıplak ayaklarından, tıraşı uzamış yüzüne kadar dolaştırdı. Sonra ellerini çırptı; baltacılar kethüdasına:

- Tîz şimdi yoldaşı pak tolma ve kisve ile giydirin. Adam şekline kon. Huzurı hümayuna götürsem gerek! diye emir verdi.

"Deli Hüseyin zelil ve namurat iken anı vahitte ebnayi cinsi beyninde muazzez ve mükerrem olmuştu." Biraz evvel kendisini "Bre asılacak!" diye yumruklayanlar şimdi önünde "Deli Hüseyin Ağa!" diye hürmetkârane

eğiliyorlar, izzet ü ikramla baltacılar hamamına sokup yıkıyorlar, tıraş ediyorlar, kızlarağasının emri mucibince “yoldaşı adam şekline” koyuyorlardı. Başından destan perişanını alarak yerine bir destan zarifane sarıyorlar, ayağına bir pak tolma, sırtına bir pak kisve giydiriyorlardı.

Nihayet Deli Hüseyin IV. Murad'ın huzuruna çıkarılıyor, Murad'ın gözleri önünde de “kemanı mezburu çekip izharı hüner" eyliyor, padişahın takdir ve muhabbetlerini kazanıyordu. Acem elçisine derhal davetnameler gönderiliyordu. Elçi getirdiği yayı çözüp gerebilecek bir adamın bulunamayacağından mağrur, Sarayı Hümayun’a geliyordu.

Padişah, elçi ve bütün erkânı devlet oturuyorlar ve ortaya da mahut yay konuluyor. Derken “erlik meydanına” Deli Hüseyin çıkıyordu. Fakal bu Deli Hüseyin, kızlarağasının odasına sırtında odun taşıyan Baltacı Deli Hüseyin’den ne kadar farklıydı. Zarif kıyafetinin altında salına salına yürüyen bu delikanlı Hergül ile Zaloğlu Rüstem'i imrendiren bir erkek aslandı. Yerden yayı aldı. Çözdü, gerdi. Çözdü, gerdi. Deli Hüseyin'in Türk ırkına has olan gurur damarları kabardı. Acem diyarından gelip de Türklere hüner satmak isteyen elçiye bir ders vermek istedi. Sağ pençesiyle yakaladığı kirişi kolunun bütün kuvvetiyle çekti... Çekti... Çekti...

Elçinin dumanlanan gözleri yerinden hayretle fırlamıştı.

IV. Murad elini, kuşağının altında içi altın ve mücevher dolu bir keseye atmıştı. Yüzleri gaza meydanlarında yanmış, göğüsleri düşman mızraklarıyla dağlanmış kumandanlar; Şeyhülislam Şair Yahya Efendi ile Kara Çelebizade’ler, Hocazade’ler, Bostanzade'ler, Azmîzade’ler gibi ulema bu Türk çocuğunu bağırlarına basmak için yerlerinde duramıyorlardı.

Deli Hüseyin sağ pençesiyle yakaladığı kirişi bütün kuvvetiyle çekiyortiu; çekiyor... Çekiyor... Çekiyordu... Derken bir çatırtı işitiliyordu. Hüseyin’in çelik adalelerine mukavemet edemeyen yay parça parça olmuştu. Deli Hüseyin yayın parçalarını topladı ve Acem elçisinin önüne koydu.

Deli Hüseyin hemen o gün “mirahur" oldu. Bundan sonra artık IV. Murad'ın yanından hemen hiç ayrılmadı.

Deli Hüseyin sadece harikulade bir kuvvete sahip olmakla kalmıyordu. Şuh tabiatlı, latifeci, “Nasreddinvari hikâye ve emsali mudhike" söylemekte nazirsizdi. Tam manasıyla “popüler" bir tipti. Fevkalade hazırcevap, aynı

zamanda hovarda ve çapkındı. İstanbul halkının en çok sevdiği devlet ricalinden birisi de “Deli Hüseyin Paşa" olmuştu.

Deli Hüseyin Paşa bir defa sefere çıkarken İstanbul’da büyük bir alay tertip etmişti. Bütün İstanbul halkı, “hatta nisvanı şehir bile fevç fevç temaşasına çıkmışlar"dı. Deli Hüseyin Paşa baştan ayağa kadar zırh giymiş “gök timûra" bürünmüştü. Atının üstünde levendane kuruluyor, iki tarafına yüksek sesle selam veriyordu, kendisine dua etmelerini tembih ediyordu. "Nisvan güruhuna" uğradıkta;

- Selamünaleyküm kadınlar, cennet reyhanları, yer melekleri! diyordu. Ulema ve suleha ve yarar koca yiğitler sizden doğar. Allahutaâlâ sürünüze bereket versin. Bizi duadan unutman !”[1]

Rical ve nisvan, paşanın bu sözleri üzerine "Gıriv ve feryat ederek Allahutaâlâ seni padişaha bağışlasın, kahraman vezir olunca böyle gerek deyu" can ve gönülden hayır dualar ediyorlardı.

Deli Hüseyin Paşa Girit’te tam on beş sene serdarlık etmişti. Venedikliler, Çanakkale Boğazı’nı abluka ettikleri için Girit'teki orduya imdat gönderilemiyordu. Deli Hüseyin Paşa bütün mahrumiyetlerle beraber tam on beş sene düşmanla çarpıştı; sırf şahsî kahramanlığıyla askere ümit ve cesaret veriyordu. Bir defasında Venedik kumandanlarından Marko Kaptan’ı atından düşürüyor, bizzat ellerini bağlayarak esir alıyordu. Diğer bir defasında çenesine iki kurşun birden isabet ettiği halde ehemmiyet vermiyor, bunu gören asker, arslanlar gibi hücum ediyorlardı.

Her gülün bir dikeni vardır derler. Deli Hüseyin Paşa'nın da kahraman ve cengâver siması altında halkın öğrenemediği birtakım “kabayihi mesturesi" vardı. Bu kabayihi mesturenin en büyüğü paraya olan muhabbeti, tamamıydı.

Bir taraftan İstanbul'da çıkan isyanlar devleti çok müşkül vaziyetlere sokmuştu. Hele IV. Mehmed'in yedi yaşında padişah olması büsbütün anarşiyi mucip olmuş, çocuk padişahın ilk seneleri, bütün kıymetlerden mahrum nadan, cahil ve zalim vezirlerden dolayı, pek felaketli olmuştu. Nihayet ihtiyar Köprülü Mehmed Paşa, devlet makinesini düzeltmek şartıyla ve bir diktatör salahiyetiyle makamı sadarete davet olundu. Bu bozuk devlet makinesini ancak bir diktatörün kuvvet ve azmi düzeltebilirdi. “Devlet bizden haşmet değil hizmet bekliyor!" diyen ihtiyar Köprülü büyük bir şiddetle işe başladı, icraatını sekteye uğratanları, kendi nüfuzuna rakip

olabilecek diğer nüfuzlu şahsiyetleri ortadan kaldırmaktan çekinmedi. Maiyetlerindeki kuvvete ve servete güvenerek serkeşane harekete alışmış olan vezirleri birer birer idam elli. İşte Köprülü'nün zararlı gördüğü adamlardan birisi de Deli Hüseyin Paşa'ydı. Kahramanlıklarından dolayı "Hüseyin Paşanın sadrazam olmaya layık bir adam" olduğuna dair dolaşan sözler, Köprülü'yü çok haklı endişelere düşürüyordu.

Bir beylerbeyi ve maiyeti.

Hüseyin Paşa'yı evvela Girit serdarlığından azletti. Sonra kaptanpaşalığa tayin etti. İhtiyar Köprülü, Deli Hüseyin'in paraya karşı olan zaafını biliyordu. Kaptanpaşalık ise para toplamak için en müsait bir mansıptı. Çünkü bütün derya beyleri kendisine merbuttu. Halbuki derya beylerinin her biri birkaç Mısır hazinesine malik kimselerdi. Hüseyin Paşa elbet fazla mal koparmak için bu beylerden birisine zulmedecekti. Köprülü de bunu fırsat bilerek Deli Hüseyin Paşa'yı idam ettirecekti. Vaktiyle aynı odadan yetiştiği için kızlarağası ve onun vasıtasıyla da valde sultan, Deli Hüseyin Paşa'yı müdafaa ediyorlardı. Şeyhülislam Bolulu Mustafa Efendi de, "cüzî bir kabahatine mukabil bu yarar adamın katline taraftar" değildi. Deli Hüseyin Paşa'nın kulağı büküldü. Kendisine Köprülü'nün niyetleri anlatıldı. Hüseyin Paşa da kaptanpaşalığı esnasında iffet ve istikametten ayrılmadı. Hatta o kadar ki, derya beylerinin kaptanpaşaları viregeldiği "gulam, saat, çuha kumaş ve ihram" gibi hediyeleri bile kabul etmedi.

Bunun üzerine Hüseyin Paşa kaptanpaşalıktan da azlolunarak Rumeli beylerbeyi tayin olundu. Hüseyin Paşa, “Filibe ve Sofya'ya varıp hazinesinde nukut kalmamakla levent ulufesine ve bazı masarifine imdat azmiyle ol taraftan bir miktar zahirebaha cem edip agniyadan birkaç kimseye garameti maliye için tecrim etti". Şikâyetçileri derhal Köprülü’ye mektup uçurdular. Hüseyin Paşa azlolundu. Fakat kendisini ürkütmemek için mültefitane bir mektupla İstanbul'a davet edildi. Hüseyin Paşa kızlarağası ve valde sultan gibi kuvvetli hamilerine güvenerek "kemali ihtişam ve darat ile İstanbul'a geldi". Ertesi gün Köprülü'yü ziyaret elti. Kurnaz, zeki ve diplomat Köprülü, Deli Hüseyin’i yerinden kalkarak karşıladı ve büyük bir iltifat gösterdi.

Halbuki o gece padişahın yanına giderek Hüseyin Paşa hakkında gelen şikâyet mektuplarını on beş yaşlarındaki IV. Mehmed'in gözleri önüne serdi. Derhal “deryayı gazabı şehriyarî" cuş u huruşa geldi. Ertesi gün Deli Hüseyin Paşa'yı huzuruna çağırttı. Sakalı cenk meydanında ağarmış ihtiyar asker gözlerini, ilk defa gördüğü bu çocuğun esmere çalan güzel yüzüne dikmişti. Deli Hüseyin Girit’e geçerken IV. Mehmed daha padişah olmamıştı. Yedi yaşında tahta çıktığı zaman, İbrahim’in çılgın saltanatından bunalan İstanbullular “Cülusı Han Mehmed eyledi asude dünyayı" diye tarihler yazarken Deli Hüseyin Paşa da Girit serhaddindeki Balyemez, Bedaloşka, Konborne ve şahî topları ateşleyerek Girit dağlarını yüz bir gülleyle inletmişti. Küçük Sultan Mehmed’in sünnet olduğunu işittikleri zaman bütün askerini toplayarak şehit kanıyla sulanmış “Harka" sahrasında secdei şükrana kapanan gene bu Deli Hüseyin’di. Fakat şimdi neler görüyordu. Çocuk padişahın kara gözleri sert bir bakışla parlıyor, dudakları asabi bir çizgiyle geriliyordu. Deli Hüseyin çocuğun güzel yüzünü saran bu fırtına bulutları arasından bir şimşeği andıran cellat bıçağını görür gibi oluyordu. IV. Mehmed elini beline dayayarak “hitabı itab"a başladı:

- On beş sene miktarı Girit’te olan askerime serdar olup beher sene hazinei amireden mevacib ve mühimmat namiyle aldığın bu kadar bin kesenin öşr ü aşîrin mahalline sarf etmeyip ihtikâr etmekle tatili hizmete bais olduğundan katı nazar muhasara olan kalenin teshiri husule akreb olmuş iken huzurı nefsaniyeye tebaiyetin ile ihmal ve müsamaha ettiğin huzurı hümayunumda bilkülliye zahir ve nümayan olup beytülmali Müsliminden bu tarikle ahzettiğin emvalin teftiş ve tahsili mevkufu ferman iken ihtiyarlık ve emektarlığına merhameten takayyüt olunmayıp gene nevalei ihsanımdan hissemend ve Rumeli mansıbiyle behremend etmiş iken

celbi emval için fıkaraya ettiğin eziyet hususunda hükkâmı vilayetten varit olan arz ve mazhar ceraimi sabıkana serdefter olup hakkından gelinmek lazım geldi. Uğurı hümayunda hizmet ve raptı eyalet böyle mi olur?..

Deli Hüseyin Paşa dalgın, şaşkın kendinden geçmiş dinliyordu. Bu sözleri söyleyen çocuk, kanını uğrunda akıttığı çocuk muydu? Bu çocuk neler söylüyordu ? Girit'te taş yaslanup toprak örtündüklerini bilmiyor muydu ? Bu çocuk Kandiye Kalesi'nin kat kat lağımlarından haberdar değil miydi ? Bu çocuk Girit sahralarındaki papatyaların insan kanıyla kırmızı açtığını görmemiş miydi? Bu çocuk sipahi kavgasındaki, Çınar ihtilalindeki IV. Mehmed değil miydi ?.. Karaçelebizade Abdülaziz Efendi'nin sorduğu gibi Deli Hüseyin Paşa'ya da:

- Baka yavrum, bu sözleri sana kim öğretti?! diye sormak düşüyordu.

Fakat Aziz Efendi'nin talakal, cerbeze ve cüreti nerede. Hüseyin Paşa gibi ümmî bir asker nerede. Deli Hüseyin Paşa boynunu mütevekkilane büktü. Gözlerini IV. Mehmed'in bu karaca karaca gözlerine dikti. Sadece:

- Padişahım! diyebildi. Bana edenleri Allah'a havale eyledim. Beni çoktan öldürtmek isterlerdi.

Deli Hüseyin Paşa Yedikule Zindanı'na götürüldü ve iki gün sonra orada idam olundu.

"Şöhret ve şecaatine binaen avamı nasın cümlesi meddah ve taraftarı bulunmakla hayf... Sad hayf ki böyle bir veziri namdarı katlettiler deyu teessüf izhar ettiler. Meclislerde belki esvak ve biladda anın ruhuna fatihalar okundu."

1 *Naima*, c. 6, s. 388.

Ester Kira

1800 senesi ramazanın ortalarına doğruydu. Bir cuma günü... Cuma namazından sonra camiden dağılan halk arasında kulaktan kulağa heyecanlı fısıltılar dolaşmaya başlamıştı.

Duvarlardan sarkan ıhlamurlar ve akasyalarla gölgelenmiş dar sokakların üzerine uzanan narin ve oymalı cumbaların ve şahnişlerin kafesleri ardından beyaz patiska perdeler aralanıyor, gün görmemiş ürkek kadın yüzleri dışarısını endişeyle gözetliyor.

Yüzleri güneşten yanmış geniş omuzlu, uzun boylu, levent vücutlu sipahiler oluk oluk III. Mehmed'in şeyhülislamı Sunullah Efendi'nin sarayına doğru gidiyorlardı. İstanbul'un bir oruç mahmurluğuyla parlayan berrak semasını gene bir fırtına tehdit ediyordu. Posbıyıkların altında çatlak dudakları gerilmiş, üstünde müteaddit kılıç ve mızrak yaralarının izleri görülen çelik kaburgalı yanık bağırlar kabarmış, damarlı ve kocaman eller yatağanların ve hançerlerin kabzalarını kavramıştı. Sipahiler şeyhülislamdan bir fetva almaya gidiyorlardı. Sipahilerin ardından da, isimlerini ve âdetlerini subaşıdan gayri kimsenin bilmediği bir alay haneberdus serseriler geliyordu.

Sunullah Efendi Hazretleri, sarayının Mısır hasırı döşenmiş geniş divanhanesinde elinde amber tespih, sırtında Fayyum kürk asabi adımlarla dolaşıyordu. Ayaklarındaki ceylan derisinden mestlerinin hasır üzerinde çıkardığı muttarit ahenk ile tespihin damla damla dökülen sesinden başka koca divanhanede hiçbir şey işitilmiyordu. Efendi hazretlerinin müderrisinden, şuaradan ve ulemadan mürekkep misafirler başlarını endişeyle önlerine eğmişlerdir. Uzaktan uzağa akseden uğultular gittikçe yaklaşıyordu. Nihayet sarayın önü, mahşeri andıran bir kalabalıkla

dolmuştu. Sipahilerin ileri gelenlerinden beş on kişi, burma sarıklı başlarını önlerine hürmetkârane eğerek ve ellerini kamalar, palalar, tabanca ve hançerlerle kabarmış kocaman kuşaklarının üstünde adaba riayetle kavuşturarak efendi hazretlerinin huzuruna çıktılar ve dertlerini yanarak isteyeceklerini istediler. Şeyhülislamın önüne bir kese kalp akçe bırakarak:

- Efendi hazretleri, dediler. Bize ulufe diye verdikleri fasit akçeyle aldığımız, mekûlat halal mıdır?

Müftü enam gözlerini yumdu. Ak sakalını okşadı. Bu nazik bir meselei şeriye idi! Meclisinde bulunan ulema, şuara ve müderrisin gözlerini şeyhülislamın yüzüne dikmişler, dudaklanndan çıkacak hükmi şeriye merakla intizar ediyorlardı. Sipahiler gür kaşlarının altından müftünün yüzünü süzüyorlardı, içlerinden biri, başını kaldırarak kalın tatlı ve hörmetkâr bir sesle suali tekrarladı:

- Efendi hazretleri, bize ulufe diye verdikleri fasit akçeyle aldığımız mekûlat halal mıdır?

Sunullah Efendi gözlerini sipahinin bir tunç heykeli andıran yüzüne çevirdi.

- Halal değildir, dedi.

Efendinin bu hükmi şerisi üzerine aynı sipahi ilerledi, Sunullah Efendinin eteğini öptü, geriye çekildi ve:

- Yahudi karısı Kira Kadın gümrüğü iltizam eylediği için böyle kalp akçeleri bize ulufe veriyorlar. Bu akçeler ol facirenin akçesidir. Biz anları katlederiz; fetva isteriz, dedi.

Yahudi karısı Kira!.. İstanbul gümrüklerinin mültezimi Kira!..

Kira Kadın Osmanlı Sarayı'nın en şayanı dikkat kadın simalarından birisiydi. Sarayı Hümayun’a ta Kanunî Süleyman’ın zamanında intisap etmişti. O zaman cidden genç ve güzel bir Yahudi dilberiydi. Az zaman içinde Haremi Hümayun'da mühim bir mevki kazandı. Kanunî Süleyman bir fermanı mahsusla İstanbul gümrüklerinin iltizamını ona verdi. Kira Kadın ihtida ederek “Fatma Hanım" oldu. Sarı Selim'in zevcesi Nurubanu Sultan'ın, III. Murad'ın zevcesi Venedikli Bafo yani Safiye Sultan’ın ve III. Murad'ın hemşiresi Esma Sultan’ın itimat ve muhabbetlerini kazandı. Sarayın en ileri gelen kadın simalarından Canfeda Kadın da Kiranın dostlarındandı. Nurubanu, Safiye, Esma Han sultanlarla Canfeda Kadın’a “Devletin erkânı erbaası" denilirdi. İşte Kira Kadın bu erkânı erbaanın en

faal bir aletiydi. Haremi Hümayun'a rüşvet vererek mansıp almak isteyen ricali devlet Kira’ya müracaat ederek tavassutunu rica ederlerdi.

Kira bilhassa Venedikli Bafo’nun (Safiye Sultan’ın) mahremiydi. Bafo, gizliden gizliye Venedik'le muhaberede bulunur, devletin haricî siyasetiyle de uğraşırdı. Bu hususta en büyük yardımı Kira'dan görürdü. O zamanlar Fransa ile İspanya harp ediyorlardı. Fransa Kraliçesi Katerin dö Medisis Türk donanmasını Fransızların yardımına göndertmesi için Bafo'ya mektuplar yazıyordu. Kira İstanbul'daki Venedik sefiri ile Bafo arasında vasıtacılık ediyordu. İki oğlu, İlya ve Yasef'le beraber İstanbul gümrüklerini de elinde tutuyordu. Dört padişah zamanından beri; Kanunî, Sarı Selim, III. Murad ve III. Mehmed, yarım asra yakın, sipahilerin Anadolu’da bıraktıkları kanları ve kızları toprak damlar altında otururken, Kira Kadın evinin mahzenine hazineler yığıyordu. Sağlam akçeleri küplere doldurarak yere gömerken gümrük iltizamına mukabil Hazinei Devlet için kalplarını ayırıp veriyordu. Ve sipahilerin ulufesi işte bu kalp akçeden veriliyordu. Çelik kaburgalı mert göğüsleri gaza meydanlarında dağlanmış sipahiler, müftü efendiye “Bu paralarla alacağımız yiyecek halal mıdır?” diye sormakta haklıydılar. “Halal değildir!.." Evet Müftü Sunullah Efendi cidden âlima-ne ve adilane bir cevap vermişti. Fakat sipahiler Kira Kadın’ın katli için fetva isteyince biraz daha düşündü ve şu cevabı verdi:

- Bir zimmiye ve Yahudiye’nin katli caiz değildir; amma şehirden sürülsün, gitsin, dedi.

Sipahiler buna razı olmadılar. Onlar aralarında Kiranın idamına karar vermişlerdi. Bu hüküm hiçbir suretle değişemezdi. Yalnız bir fetva almak lazımdı. Müftü efendiye bütün dertlerini döktüler. Kiraya verdikleri hükmü anlattılar ve ısrarla fetva istediler. Münakaşa hayli uzadı, vakit ikindiye geliyordu. Müftü sarayının önünde biriken sipahiler sabırsızlanıyor, dişler kinle gıcırdıyor, yumruklar hiddetle sıkılıyor, gözlerde alevli şimşekler çakıyordu. Müftü efendi meseleyi başından atmak için derhal bir hilei şeriye buldu:

- Yarın bir arzıhal ediniz ve bana getürün, muradınız ne ise padişahımız huzuruna götüreyim. Hattı hümayunla cevap versinler...

Müftünün bu sözleri de sipahileri tatmin etmedi, vakit geç olmuştu. Müftünün sarayı önünde biriken sipahiler ertesi gün Kira'yı bulup katletmeye bir kere daha ant içerek dağıldılar.

Cumartesi günü, seher vaktinde, harpte bulunan sadrazama vekâlet etmekte olan rikâbı hümayun kaymakamı Halil Paşa'nın sarayı önünde binlerce sipahi toplanmıştı. İleri gelenler paşanın divanhanesine vardılar. “‘Elbette Yahudiye Kira Kadın elinde hizmet defteri satılursa komazız. Meydana gelmek gerektir' deyüp muhkem ayak bastılar.” [1] Halil Paşa, sipahilerin istediklerini bir kâğıda yazarak III. Mehmed’e arz etti. Halbuki Kira Kadın sipahiler daha şeyhülislamın sarayına vardıkları dakikadan itibaren kaçmış, saklanmıştı. III. Mehmed Kira Kadın bulunmazsa sipahi cemiyetinin bir an içinde kendi aleyhinde bir ihtilale münkalib olacağını anlamıştı.

Çavuşbaşı Ömer Ağa ile Kapıcılar Kethüdası Nasuh Ağa’yı Kira Kadın’ı bulmaya memur etti. Nasuh Ağa ile Ömer Ağa bu meşhur Yahudi kadınını saklanabilmesi muhtemel olan yerlerde aramaya başladılar. Diğer taraftan sipahilerin cemiyeti gittikçe büyüyor, bu karışıklıktan istifade etmek isteyen serseri ve ayaktakımından bazı “bednihadlar türlü türlü kabahat ve fesada niyet ediyorlardı". Kulaktan kulağa, ağızdan ağıza Yahudi mahallesi ile çarşının yağma edilmesinden bahsediliyordu. Bu fısıltılar, gürültüler müthiş bir fırtınadan evvel çakan şimşekIer ve gök gürültülerine benziyordu. Yeniçeri ağası Yahudi mahallesi ile çarşıyı muhafaza etmek üzere kol kol yeniçeriler çıkarmıştı.

Bu sırada, Çavuşbaşı Ömer Ağa, Kira Kadın’ı Yahudi mahallesinde gizlendiği bir evde yakalamaya muvaffak oldu. Bir semerli beygir getirildi. Kira bu beygire bindirildi ve Paşakapısı'na götürülmek üzere yola çıktılar. Ömer Ağa ölüm tehdidiyle uzanan hançerlerden ve yumruklardan Kira Kadın’ı güçlükle muhafaza edebiliyordu. Nihayet Paşakapısı’na geldiler. Kira Kadın attan indirildi. Fakat ayağını henüz binektaşına basmıştı ki, ortalık bir girdap gibi kaynaştı. Ömer Ağa ile adamları bu ani hücum karşısında hiçbir şey yapamadılar. Yüzlerce hançer Kira Kadın'ı biran içinde yere sermişti. Kira’nın cesedi bir an içinde soyulmuş, ayağına bir ip bağlanmış ve At Meydanı'na doğru sürüklenmeye başlamıştı.

Fakat iş bu kadarla bitmemişti. Sipahilerden birisi koynundan bir Mushafı Şerif çıkarmıştı. Binlerce sipahi bu “Mushafı Şerif”e ellerin urdular ve muhkem yemin etliler ki yarın cümle evlat ve ensabların dahi bir yere cem edelim dediler.” [2]

“Ertesi pazar günü gene cemiyeti azim ile kaymakam Paşakapusu'nda kıyam üzere” toplandılar.

- Elbette Yahudiye kadının evladı ve sair taallukatı gelmek gerektir ve illa sonu fena olur! dediler.

Halil Paşa, her türlü ihtilal ve kıyamın önüne geçebilmek için Kira'nın oğullarının buldurtmak için zaten adamlarını göndertmişti. İlya ile Yasef bulunup getirildi, İlya derhal valdesi gibi parçalanarak cesedi At Meydanına, Kira Kadın'ın yanına sürüklendi. Yasef'e gelince, bu delikanlı sipahilerin ileri gelenlerinin ayaklarına kapandı. İslamiyeti kabul etti. Yasef zaten masumdu. “Suiistimalata alet olan ağası İlya ile anası Kira Kadın'dı. Sipahiler Yasef'i affettiler Kira'nın rüşvet ve her nevi suiistimale alet olan elleri kesilerek Kira'nın vasıtasıyla mansıba nail olanların kapularına mıhlandı.” [3]

III. Mehmed, Kira Kadın’ın kalp akçeleriyle tebdil edilmek üzere has hazineden yüz bin altın verdi. Bundan sonra Yahudilerin libası fahir giymeleri men edildi. Kızıl şapka giymeleri emrolundu. Ertesi günü Kira’nın "malı rüşvetin alup terbiyet edenlerden” miri tevkiî Yahya Paşa azlolundu.

Kira ile oğlu İlya’nın cesetleri At Meydanı’nda birkaç gün kaldıktan sonra sipahiler tarafından odun yığınları üzerine konularak ihrak binnar edildi. “Kira Haremi Hümayuna intisap ve ihtisası ve gümrükler emaneti sebebiyle o kadar cevahir ve sair giranmaye cem eylemişti ki had ve hasır ve vezne imkân olmamıuştı.” Bütün emval ve emlaki hazine namına müsadere olundu. Cevahir ve sair kıymetli eşyasından maada zuhur eden nakdi devletin askere vereceği bir senelik ulufeye tekabül ediyordu. Kırk iki yerde emlaki defter olunmuştu. Bundan maada tüccar depolarında ve gemilerinde "malı ticaret ve sermayelerin” çıktı.

1 *Selanikî Tarihi*, yazma.

2 *Selanikî Tarihi*, yazma.

3 *Naima.* c. 1, s. 223.

Buraya Kaptanpaşa Karışır

Fatih İstanbul’u alınca, Kasımpaşa’da birkaç göz tersane ile kaptanpaşa için bir divanhane ve bir cami yaptırmıştı. O zaman asıl büyük tersane Gelibolu’daydı. Yavuz Sultan Selim zamanında, tersane Gelibolu'dan kaldırılarak Kasımpaşa’ya nakledilince burası bindenbire büyümüş, halkı çoğalmıştı. Kanunî Süleyman devrinde ise muazzam deniz seferleri başladığından “Kasımpaşa bir âdem deryası kesilip omuz omuzu sökmez olmuştu". Ferhad Paşa, Ayas Paşa gibi vezirler, Anapoli fatihi Kasım Paşa ve Sakız fatihi Piyale Paşa gibi kaptanlar bu kasabayı imar ve tevsi etmişlerdi.

İstanbul’a sadrazam hükmederdi. Fakat Kasımpaşa’ya kaptanpaşa karışırdı. Kaptanpaşadan sonra en büyük hâkimleri tersane kethüdası ile subaşısıydılar.

Tersane, Süleyman zamanında yapılmıştı. Kaptanpaşanın emri altında iki kısım halk vardı. Birincisi azeb taifesiydi ki doğrudan doğruya tersane işleriyle meşgul olurlardı: kaptanlar, reisler, kalafatçılar, kumbaracılar, neccarlar vesaire ki, XVII. asrın ortalarında bunların adedi 1 893 nefere baliğ olmuştu ve bir aylık mevacibleri 70 yük akçe tutuyordu.[1] 150 enderun kaptanı 150 birun kaptanı, 70 tane alem ve tuğ sahibi azeb ağası ile adalardan ve diğer kırk muhtelif sancaktan toplanılmış olan kürekçi azeb taifesi kaptanpaşanın maiyetini teşkil ediyorlardı. İkincisi ümera, zuama ve erbabı timar olup deniz harplerinde, gemilerde dövüşen, cenk eden deniz muhariplerini teşkil ediyorlardı.

Tersanede bundan maada on binlerce forsa, kürek mahkûmları vardı. Bunlar tersanenin müştemilatından addolunan Sanbola Zindanı'nda zincirlere çakılı olarak muhafaza olunurlar, harp olduğu vakit, zincirleriyle

beraber zindandan çıkarılıp gemilerin ambarlarına çakılırlar ve kürek çekerlerdi.

Her gece tersanenin her bir gözünde bir nöbetçi bulunur ve Sanbola Zindanı'nda da 300 azep neferi nöbet beklerdi. Otuz beş kaptan tersane gözlerinde ve otuz beş kaptan da Kasımpaşa şehrinin sokaklarında askerleriyle beraber kol dolaşırlardı. Süleyman zamanında Kasımpaşa'daki zincirbent esirlerin miktarı 31 000‘e baliğ olmuştu. Bunların muhafazası ancak böyle sıkı tedabirle kabil olabilirdi. Hele Sanbola Zindanı o kadar metin olarak yapılmıştı ki “içinden beniâdem değil kuş bile olsa uçup çıkamazdı.” [2]

XVII. asrın ortasında on bir bin hane olan Kasımpaşa şehrinin daha kendine mahsus birçok âdetleri vardı. Her gece, tersane gözlerinde, dükkânların ve evlerin kapıları önünde birer kandil yakmak kanundandı. Türk mahallelerinden başka on mahalle Rumu, bir mahalle Ermenisi vardı. Fakat Yahudi mahallesi yoktu. Kasımpaşa’da dükkânları olan Yahudi bezirgânlar akşam oldu mu dükkânlarını kaparlar, kapıları önündeki kandili yakarlar ve Kasımpaşa dışındaki evlerine giderlerdi.

On iki tane cami vardı. Fakat içlerinde en meşhurları Koca Kasımpaşa Camii ile Koca Piyalepaşa Camii’ydi. Birincisi şehrin on işlek yerinde olduğu için cemaatinin çokluğu, İkincisi de binasının metanet ve güzelliğiyle meşhurdu. Halk arasında dolaşan bir hikâyeye göre Piyale Paşa, bu camii, temeller kazılırken bulduğu “yedi hüsrevanî küp dolusu altın"la yaptırmıştı. Kasımpaşa’nın bundan maada birçok mescitleri, tekkeleri ve “ciğergûşe püseranı ebcedhan" için de yedi tane mektebi sübyanı vardı.

Kasımpaşa’daki hamamlar beş taneydi. Bunlardan Tersane Hamamı'na tersaneliler giderlerdi, Gayet kalabalık olurdu. Kulaksız Hamamı'nın ise “âlât ve bisatı pak, tellakları çest ü çalaktı. Lakin Kulaksız Hamamı olmakla ekseri huddamları sağırdı”. Kasımpaşa sarayları içinde Piyalepaşa Sarayı, Karahoca Sarayı, Kurtçelebi Sarayı, Sıçanhalife Sarayı meşhurdur.

Kasımpaşa'nın, Tirendazlar Tekkesi, Söğütçük Ayazması, Boşnakbağı mesiresi, Hacıahmed Bostanı, Dede Bostanı gibi birçok mesireleri ve teferrücgâhları vardı. Fakat bunların içinde en meşhurları “herkesin yâranıyla sözleşüp ve ahitlerine vefa idüp âlemi ağyardan halî can sohbetleri ettikleri" Ayazma mesiresiydi.

Kasımpaşa’nın dükkânları ve esnafı da çok şayanı dikkatti. Ezcümle debbağlar bir yaman taifeydi. Üç yüz kadar büyük kârhaneleri vardı. Her birinde yirmişer otuzar “zeberdest pehlivanlar’’ işlerdi. Bir kanlı katil veya hırsız bu taifeye iltica ederek aman dilese, ölürler de o mücrimi hâkime vermezlerdi. Amma, o adam da ölünceye kadar bunların arasından kurtulamazdı. Kendisine derhal debbağlık öğretilir ve o da haramîlikten vazgeçerdi.

Kasımpaşa'nın çarşıları şunlardı: Cuma Pazarı, Kasımpaşa Çarşısı, Piyale Pazarı, Terziler Pazarı, Kulaksız Pazarı, İskele Pazarı... Terziler Cezayir biçimi esvap biçerler ve öyle iğne vururlardı ki, İstanbul üstatları parmak ısırırlardı. Sanbola Zindanı'ndaki forsalar ve kürek mahkûmları nakışlı eldivenler ve çoraplar işlerlerdi, Frengistan malları bunların yanında sönük kalırdı.

Kasımpaşa’nın Türk mahalleleleri yirmi beşi mütecavizdi. Ahalisine gelince üç fırkadan mürekkepti.

Evvela birinci fırka: askerî taifesiydi. Kaptanlar, azebler ve vardiyanlar; resenbaz keştiban dayılardı. Cümlesi Cezayirli esvabı giyerlerdi. Başlarındaki kırmızı fes üzerine kafesî destar sararlar, arkalarına bornuz atarlar, bellerine çatal pala bıçaklar sokarlar ve ayaklarına tomak giyerlerdi. Bazıları da baldırı çıplak gezerlerdi. Elhak, serendaz, cundabaz bir alay yiğit gaziler, cümlesi güzide askerlerdi. Kanunî Süleyman üzere senevî ücretleri 3 000 keseydi. Bunu üçer aylık olarak tersane divanında kaptanpaşa huzuruna gelerek alırlardı.

Kasımpaşa halkının ikinci fırkası: esnafı gûnagûn idi. Kendilerine mahsus kıyafetleri yoktu.

Üçüncü fırka: talibi ilim, dervişanı âbâ pûşânı dilrişandı. Bağdan bağa gidip ibadet ederlerdi.

Kasımpaşa'nın mahbub ve mahbubesine gelince; gözleri gazal, dudağı lâl, adamın içine bakan, yüreğini cayır cayır yakan, sünbül dişli, bülbül soyleyişli olan mahbub ve mahbubesine haddi kemal yoktu. Çünkü ab ü havası latif ve baldırı çıplak, elinde nacak, belinde bıçak gezen yiğit gemici gazilerin her biri de birer rindi zarifti.

1 Kâtip Çelebi, *Tuhfet ül-Kibar fi Esfar İl-Bihar,* s. 146.

2 *Evliya Çelebi*, c. 1.

Sözlük

A

Abdi zaif: zayıf, güçsüz kul.
Ab ü hava: su ve hava, iklim.
Adalar Denizi: Ege Denizi.
Agniya: varsıllar, zenginler.
Ahzetmek: almak, kabul etmek, tutmak.
Akreb: çok yakın, en yakın.
Âlât: aygıtlar, aletler.
Anı vahit: çok kısa bir süre.
Arzıhal: dilekçe, durumunu bildirme.
Asitane: İstanbul'un adlarından biri.
Asude: dağdağasız, dingin.
Aşîr: onda bir, onda bir parça.
Avamı nas: cahil, bilgisiz halk.
Âyan: bir yerin ileri gelenleri, eşraf.
Azeb: bir askerî sınıf.

B

Bâbı Hümayun: Topkapı Sarayı'nın Ayasofya Müzesi'ne bakan büyük dış kapısı.

Badehu: ondan sonra.

Bais: neden, sebep.

Bait: uzak.

Baltacı: Osmanlı Sarayı''ndaki hizmet sınıflarından biri.

Bednihad: aslı kötü, yaradılışı fena.

Behremend: pay sahibi.

Bencileyin: benim gibi, bana benzer.

Bende: kul, köle, bağlı.

Beyn: aralık.

Beytülmal: devlet hazinesi.

Bilad: beldeler, şehirler, memleketler.

Bilkülliye: tümüyle, hepsi birden.

Bisat: kilim, döşek, minder.

Bostancı: saraylardaki çeşitli hizmetleri yürütmekle görevli kişi.

Bukağı: hükümlülerin, esirlerin ayaklarına takılan, ucuna pranga bağlanmış demir halka.

C

Cam: kadeh.

Cebe: zırh.

Celb: kendi üzerine çekme.

Cem: toplama, bir araya getirme.

Ceraim: suçlar.

Cerbeze: güzel ve kandırıcı konuşma.

Cevarî : cariyeler, halayıklar, odalıklar.

Ciğergûşe: çok sevilen kimse.

Cuş u huruş: coşma ve patırtı.

Cülus: hükümdarlık tahtına çıkma.

Ç

Çakşır: erkeklerin giydikleri bir tür şalvar.

Çektirme: tek direkli bir tekne tipi.

Çentiyan: bilekleri dar, beli bol büzgülü şalvar.

Çeşt ü çalak: çevik ve tetik.

D

Dâm: ağ, tuzak.

Darat: büyük gösteriş, tantana.

Dârı beka: sonsuz âlem.

Dârülfünun: üniversite.

Dârüssaade üş-şerife: kutsal padişah sarayı.

Debbağ: hayvan derisi terbiye eden; tabak, sepici.

Derbent: dar geçit, boğaz.

Dervişanı âba pûşân: aba giymiş dervişler.

Derya beyi: Kaptanpaşa eyaletine (kaptanpaşanın yönetimi altındaki eyalet) bağlı sancakbeylerine verilen ad.

Destar: sarık.

Dilrişan: yüreği yaralı olanlar.

Divanı Hümayun: Osmanlı Devleti'nde devlet işlerinden birinci derecede sorumlu kurul.

E

Ebnayi cins: aynı cinsten olanlar, insanlar.

Emval: mülkler, parayla alınan şeyler, mallar.

Enderun: harem ve hazine dairelerinin bulunduğu bölüm; devletin değişik kademelerinde görevlendirilecek kimselerin yetiştirildiği okul.

Ensab: nesepler, soylar.

Erkânı erbaa: dört ileri gelen kişi.

Esvak: çarşılar, pazarlar.

F

Facire: günah işleyen, kötü işlerle vakit geçiren.

Fasit: kötü, bozuk.

Fevç fevç: akın akın.

Fevt: elden kaçırma.

Fezahat: alçaklık, rezillik.

Fidyei necat: can kurtarma parası.

G

Garamet: borç.

Gaşyetmek: kendinden geçirmek, bayıltmak.

Gılman: delikanlılar, gençler.

Gıriv: bağırma, bağrışma.

Giranmaye: değerli.

Gulam: erkek çocuk, delikanlı, köle, kul.

Gulamı mehpare: ay parçası gibi delikanlı.

Gûne: renk, tür, çeşit.

H

Haddi kemal: olgunluk durumu.

Hâdisi hat: yeni çıkan sakal, bıyık.

Hakir: önemsiz, değersiz.

Halal: helal.

Halâs: kurtulma, kurtuluş.

Halef: birinin yerini tutan.

Halî: onsuz, ondan uzak.

Hami: koruyan; arka çıkan.

Haneberduş: yersiz yurtsuz, serseri.

Harem: iç avlu.

Haremağası: harem dairelerinde görev yapan hadımlaştırılmış Habeş ya da zenci köle.

Haremi Hümayun: Topkapı Sarayı'nda kadınlara özgü bölüm.

Hatime çekmek: bitirmek, sona erdirmek.

Hasna: güzeI kadın.

Hasoda: Enderun'un başlıca bölümlerinden biri.

Hat: padişah yazısı, padişah buyruğu.

Hayf: yazık, eyvah, heyhat.

Helak: öldürme, yok etme.

Hemişe: her zaman, her vakit.

Hilei şeriye: dinle ilgili bir işte kaçamak noktası.

Hissemend: hisse sahibi.

Hitabı itab: paylama, azarlama sözleri söyleme.

Huddam: hademeler, hizmet edenler.

Hükkâm: hâkimler, ileri gelen yöneticiler.

Hüma: cennet kuşu.

Hüsn ü evsaf: güzellik ve nitelikler.

Hüsrevanî: hükümdara layık, çok iyi, âlâ, birinci derece.

I

Istılah: herkesin anlayamayacağı, özeI anlamda kullanılan söz, terim.

İ

İçoğlanı: Osmanlı Devleti'nde, Saray'a alınarak çeşitli devlet hizmetleri için yetiştirilen devşirmelere verilen ad.

İhrak binnar: insanı diri diri ateşe atıp yakma.

İhtida: İslam dinini kabul etme.

İhtikâr: vurgunculuk, spekülasyon.

İlah: "diğerleri de böyle", "ve benzerleri" anlamında kullanılır, ilahere; ilahiri.

İltizam: devlet gelirlerinin toplanmasını üste alma.

İmame: sarık.

İnkıraz: tükenme, bitme; yok olma.

İntaç: sonuçlanma; neden olma.

İntizar: bekleme; gözleme.

İrtifa: yükseklik; yükselti.

İsticvap: sorgulama, söyletme; sorgu.

İstidlal: dolayısıyla anlama, çıkarma

İstihfaf: küçümseme, önem vermeme; küçük görme.

İstimdat: yardım isteme.

İşret: içki; içki içme; içkili eğlence.

İttiham: töhmetli olma; suçlu olma, suçlanma

İzhar: gösterme, meydana çıkarma.

K

Kabayihi mesture: örtülü, saklı kabahatler.

Kadim: eski; başlangıcı olmayan.

Kafesî destar: kurdele genişliğinde katlanmış tülbentin, başlık üzerinde kafes biçiminde dolandırılmasıyla yapılan bir tür sarık.

Kâfur: Hindistan'da yetişen bir ağacın zamkından yapılma beyaz, kokulu madde.

Kahhar: kahreden, yok eden.

Kapıağası: ak hadımağaların en büyük rütbelisi ve hepsinin amiri.

Kaptanpaşa: Osmanlı deniz kuvvetlerinin en yüksek amiri.

Katı nazar: şöyle dursun.

Katl: öldürme.

Kays: "Leyla ile Mecnun" hikâyesinin erkek kahramanı olan Mecnun'un asıl adı.

Keman: yay.

Kemîn: pusu.

Kemter: daha aşağı, aşağıda olan.

Kepaze: okçuluk eğitiminde kullanılan gevşek ok yayı.

Keştiban: gemici; kaptan.

Kethüda: üst düzeydeki yöneticiler adına, onların temsilcisi olarak yetki alanlarına giren işlere bakan kimselere verilen ad.

Kıssa: hikâye; konu.

Kızlarağası: haremağalarının en büyük amirinin unvanı.

Kisve: elbise, kılık kıyafet.

Küheylan: cins Arap atı.

L

Lahur şalı: Pakistan'ın Lahor kentinde dokunan desenli bir tür yün kumaş; lahor şalı.

Libası fahir: bir kişiye, onurlandırma ya da ödüllendirme amacıyla, padişah ya da sadrazam tarafından giydirilen kürk ya da değerli kaftan.

M

Mahbub: erkek sevgili.

Mahbube: sevilen kadın.

Mahut: bilinen; sözü geçen.

Mahviyetkâr: alçakgönüllü, kendine önem vermeyici.

Mansıp: önemli mevki, büyük memuriyet.

Mazhar: erişmiş, erişen.

Mecnun: çıldırmış, deli.

Mekr ü âl: hile ve aldatma.

Mekûlat: yenecek şeyler.

Menfa: sürgün yeri.

Merasimi mahsusa: özel tören.

Merbut: bağlı.

Mersiye: hatırlı bir ölünün ardından yazılan şiir.

Mertebe: miktar.

Mevacib: aylıklar, ücretler.

Mevkuf: alıkonulmuş.

Mey: şarap.

Mezbur: adı geçen; yukarıda söylenmiş, yazılmış olan.

Mir: baş, komutan, bey.

Mirahur: has ahırın en büyük yöneticisi; imrahor.

Muavenet: yardım etme.

Muazzez: sevgili, aziz.

Mudhike: güldürü.

Muhkem: sağlam, sağlamlaştırılmış, pekiştirilmiş.

Muttarit: sıralı, düzgün; yeknesak.

Muvasalat: varma, ulaşma.

Mücehhez: donanmış; hazırlıklı.

Müderrisin: medrese öğretmenleri.

Müftü enam: halkın müftüsü.

Mükerrem: sayılan, saygıdeğer, ululandırılan.

Mültezim: vergileri götürü bir bedel karşılığında toplayan kimse; kesenekçi.

Münkalib: inkılap eden, değişen; başka şekle giren.

Mürteşi: rüşvet alan.

Müşahit: bir şeyi gören, gözleyici.

Mütegallibe: zorla yönetimin başına geçmiş zorba takımı.

Mütevekkilane: her işi oluruna bırakarak, kadere boyun eğerek.

Müverrih: tarih yazan kimse, tarihçi.

Müzeyyen: süslenmiş, donanmış.

N

Nabud: yok olan, bulunmaz.

Nadan: nobran, kaba.

Nahak: haksız.

Namurat: isteğine ulaşamamış.

Napeyda: görünmeyen; kaybolmuş.

Nas: insanlar, halk, herkes.

Nazir: benzer, eş.

Nevale: ihsan, bağış.

Nisvan: kadınlar.

Nizar: zayıf.

Nukut: nakitler, paralar.

Nümayan: görünücü, görünen, meydanda.

Ö

Öşr: ürünün onda biri olarak alınan vergi; öşür.

P

Püseranı ebcedhan: öğrenime yeni başlayan erkek çocuklar.

R

Ram: itaatli, kendini birinin eline bırakmış.

Rapt: bağlama, bitiştirme; yalnız bir şeye bağlanma.

Reaya: bir hukümdarın yönetimi altındaki halk.

Resenbaz: ip cambazı.

Rical: yüksek mevki sahibi kimseler.

Rikâbı hümayun kaymakamı: sefere çıktığında sadrazamın İstanbul'da vekâleten yerine bıraktığı vezir rütbesindeki görevli.

Rindi zarif: yakışıklı kalender kişi.

Ruzigâr: dünya.

S

Saad ahter: kutlu yıldız.

Sabi: ergenlik çağına ulaşmamış erkek çocuk.

Sad: yüz (100).

Sahilsaray: deniz kıyısında yer alan saray.

Salat ül-magrib: akşam namazı.

Salb: asma, darağacına çekme.
Sarayı hümayun: padişah sarayı.
Sayd: avlama. avlanma
Saydı şikâr: av avlama.
Sekban: bir askerî sınıf.
Serdefter: defterin başında yazılı olan, en başta olan.
Serencam: başa gelen hal.
Serendaz: çekinmez, korkusuz.
Sergüzeşt: serüven.
Seyyahı şehîr: ünlü gezgin.
Subaşı: askerî ya da sivil yönetim görevlisi.
Suleha: salih, iyi, yarar, günah işlemeyen kimseler.

Ş

Şahnişin: odanın dışarıya doğru kapalı bir balkon biçiminde bölümü.
Şecaat: yiğitlik, yüreklilik.
Şehremaneti: belediye örgütünün Türkiye'de kurulan ilk biçimi.
Şehriyarî: hükümdarla ilgili.
Şemail: bir kimsenin dış görünüşündeki özellikler.
Şevval: Arabi ayların onuncusu.
Şol: "şu" sıfatının eski biçimi.
Şuara: şairler.

T

Taallukat: hısımlar, akrabalar.
Tahkik: soruşturma; gerçekleşme.
Tahrik: kımıldatma.

Taife: insan topluluğu; güruh.

Takayyüt: bağlı olma, bir şeye bağlanma; bağlılık.

Talakat: dil açıklığı, düzgün sözlülük.

Târi ankebut: örümcek ağı.

Tarik: yol.

Tasallut: sarkıntılık, sataşma.

Tebaiyet: tâbi olma, uyma.

Tebdil: değiştirme.

Tecrim: cerim alma, para cezası alma; cezalandırma.

Teferrücgâh: eğlence, gezinti yeri.

Telef: yok etme, öldürme.

Temaşa: bakıp seyretme.

Tenkil: ceza verme, tepeleme.

Terbiyet: eğitilmiş, terbiye edilmiş.

Teshir: zapt etme, ele geçirme.

Tevabi: bir kimsenin ardından gidenler.

Teveccüh: güler yüz gösterme, yakınlık duyma.

Teverrüm: verem olma, vereme tutulma.

Tevkiî: padişah buyruklarına nişan işaretini yapan görevli.

Tevsi: genişletme.

Timar: has ve zeametlerin dışında kalan küçük dirliklere verilen ad.

Tîz: çabuk.

Tülbent gulamı: padişahıı giydiren, çamaşırlarını ve sarıklarını saklayıp koruyan, temizleyen görevliye verilen ad.

U

Uğurı hümayun: hükümdar için, hükümdar yoluna.

Ulufe: kapıkulu askerlerine, Acemi Ocağı mensuplarına, kimi Saray ve devlet görevlilerine üç ayda bir verilen maaş.

Ü

Ümera: emîrler, beyler; yüksek rütbeli subaylar.

Ümmî: okuyup yazması olmayan.

V

Vadei vasl: kavuşma zamanı.

Vardiyan: gemi içindeki haber ve komutları yerlerine ulaştırmakla görevli asker.

Varit: gelen, erişen.

Vaveyla: çığlık, yaygara, feryat.

Verâi perdei gayp: gözle görünmez perdenin ötesi.

Vezn: tanı, tartma; ölçü.

Y

Yâri güzin: seçme dost, seçilmiş sevgili.

Z

Zâhir: açık, belli, görünen.

Zebanı sükker: şeker gibi tatlı dil.

Zeberdest: eli üstün; mahir, usta.

Zelil: hor, hakir.

Zimmiye: İslam devleti uyruklu gayrimüslim kadın.

Zira: 75-90 cm arasında değişen bir uzunluk ölçüsü.

Zorâver: kuvvet sahibi, kuvvetli.

Zuama: başkanlar, komutanlar.

Reşad Ekrem Koçu

Reşad Ekrem Koçu, 1905 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Ekrem Reşad Bey (1877-1933), İstanbul Şehremaneti muhasebecilerinden Abdullah Reşad Bey ile Osman Paşa kızı Melek Hanım'ın oğluydu. Ekrem Reşad Bey, İstanbul'da yayımlanan Tarihe, Malûmat, Ceride-i Havadis gazetelerinde çalıştı, daha sonra Konya Sanayi Mektebi müdürlüğüne atandı ve Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar bu görevde kaldı. Bu yıllarda Babalık gazetesinde de görev yaptı. Konya'dan ayrılıp İstanbul'a dönünce 1925 yılında Cumhuriyet gazetesinin memleket haberleri servisinin başına getirildi ve hayatının sonuna kadar bu görevde bulundu.

Reşad Ekrem Koçu'nun yaşamında çok önemli bir yer tutan annesi Hacı Fatma Hanım ise Koçu'nun Yangın Var isimli eserinde yazdığı gibi "İtfaiyeli Bedri'nin Ayşe adında dünya güzeli bir ablası varmış; bu kız yine o bozgun muhacirlerinden ve Eski Zağra eşrafından Eminpaşazade Şevket Bey'in, gayetle mahremi uşağı Büklümüklü Mustafa ile evlendirilmiş'' ki Reşad Ekrem Koçu'nun anası Hacı Fatma Hanım, Eski Zağralı Şevket Bey'in kızıdır.

1921'de Bursa Lisesi'ni bitiren Koçu, 1931'de İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Burada yaşamı ve eserleri üzerinde önemli etkiye sahip olan Ahmed Refik Altınay'ın önce öğrenciliğinde sonra da asistanlığında bulundu.

1933'te meşhur "Üniversite Reformu" birçok öğretim üyesiyle birlikte Altınay'ı da tasfiye edince hocasıyla birlikte üniversiteden ayrıldı.

Emekliliğine kadar Kuleli Askerî, Pertevniyal ve Vefa liselerinde tarih öğretmenliği yaptı. 6 temmuz 1975'te İstanbul'da öldü.

Reşad Ekrem Koçu birçok kitap ve henüz kapsamlı bir dökümü dahi çıkarılmamış olan yüzlerce makale yazdı. Bunlar arasında hemen akla gelenler Kızlarağasının Piçi (1933), Hatice Sultan ve Ressam Melling (1934), Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri (1947), Tarihimizde Garip Vakalar (1952), Osmanlı Padişahları (1960), Erkek Kızlar (1962), Dağ Padişahları (1962), Esircibaşı (1962), Forsa Halil (1962), Yeniçeriler (1964), Osmanlı Tarihinin Panoraması (1964), Fatih Sultan Mehmed (1965), Patrona Halil (1967) ve Kabakçı Mustafa'dır (1968).

Bütün bu eserlerin yanı sıra, Koçu adı, genellikle, büyük bir yayıncılık ve yazarlık macerası olarak anılan İstanbul Ansiklopedisiyle özdeşleştirilir. Büyük kısmını bizzat ve bazen de takma isimler alarak yazdığı, resimlediği, kaynak bulduğu bu başeserini bitirmesi maalesef mümkün olmamış, ansiklopedi “g” harfinin ortalarında maddî yetersizlikler nedeniyle durmuştur.

Koçu'nun Türk tarih yazınındaki yeri çok önemlidir. “Tarihi sevdiren adam” olarak anılan hocası Ahmed Refik Altınay'ın yolundan gitti, o yolu genişletti, olağanüstü ayrıntıları yakalayan dikkat ve titizliğiyle büyük bir “hikâye etme” başarısı elde etti.

Koçu için günlük yaşamın ayrıntılarına girmek önemlidir. Okur bu ayrıntılarda bazen geleneklerin ve göreneklerin bazen de deyimlerin ve atasözlerinin kökenleriyle buluşur. Sofra âdetleri, giyim kuşam tarzları başarıyla resmedilir. Koçu'nun okurları onun tiplerini izlerken şaşılacak derecede tanıdık oldukları bir dünyada yolculuk ederler. Onun için insan önemlidir. Tarih, “insanın" hikâyesidir. Kahramanlan, bütün çelişkileri, zaafları, iyilikleri ve kötülükleriyle resmedilir. Sağlam bir Osmanlı tarihi öğrenimi gördü, harikulade bir arşivciydi,

yazdıklarını maalesef çoğu zaman kaynak göstermeden de olsa belgelere dayanarak yazdı. Bu belgeler hafiye raporlarından mahkeme kayıtlarına kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Ama o esas olarak bir anlatıcıdır. Okurunun karşısına zaman zaman bir meddah edasıyla çıkar. Göz önünde “canlandırır”. Koçu'nun anlattığı bir bahis kolayca unutulmaz. Unutulamaz. Koçu'da popüler zihniyetin “Tarih ezberlenen bir şeydir” anlayışı yine

popüler bir üslupla darmadağın edilir. Çünkü Koçu’nun anlattıkları, okunduğunda, zaten adeta “ezberlenmiş” olur.